

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

Проект „СМАРТ - СтиМулиране на производства със зелен хоРизонт“
BG05SFOP001-2.025-0037-C01 по ОПДУ

Май, 2023г.

*Проект „СМАРТ“ , BG05SFOP001-2.025-0037-C01, финансиран от Оперативна програма
„Добро управление“ 2014-2020 г., съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.*

Съдържание

Въведение	4
Анализ на приложимостта на кръговата икономика в бизнеса (работодатели и браншови организации)	7
Реализирани проекти в кръговата икономика	7
Причини за липса на интерес към реализация на проекти на кръговата икономика	8
Оценка на ползите	9
Отношение на фирмите към използване на рециклирани материали	9
Концепцията „Екодизайн“	11
Инвестиции	11
Препоръки	12
Анализ на приложимостта на кръговата икономика в общините в България	14
Реализирани проекти в кръговата икономика	14
Причини за липса на интерес към реализация на проекти на кръговата икономика	15
Целесъобразни мерки	17
Заложени мероприятия за реализиране на целите на кръговата икономика в общинските програми за управление на отпадъците	18
Инвестиции	20
Информираност	21
Препоръки	21
Анализ на приложимостта на кръговата икономика сред гражданите и структурите на гражданското общество	23
Информираност	23
Участие	24
Мнения относно задълженията на общините и държавата	25
Препоръки	26
Изводи от анализа на анкетите	28
Обобщени отговори от анкетите	28
Общи бележки	30
Препоръки от анализа на анкетите	31
Кръговата икономика – европейска политика	33

Електроника и ИКТ	42
Опаковки	44
Пластмаси	45
Текстилни изделия	46
Строителство и сгради	47
Храна, вода и хранителни вещества	48
Кръговата икономика в България.....	51
Базови мерки в Плана за действие.....	55
Мястото Р България за прилагане на кръговата икономика по изследване на Евростат	58
Изводи	60
Източници на информация:	62

Въведение

Българската търговско-промишлена палата в партньорство със Сдружение „Бабел-България“ изпълнява по Оперативна програма „Добро управление“ проект „СМАРТ - Стимулиране на производства със зелен хоризонт“, насочен към изграждане на партньорско управление върху процеса на въвеждане на принципите на кръговата икономика в индустриалната екосистема на Р. България като един от инструментите за прилагане на основните положения на Европейския зелен пакт и Стратегия за преход към кръгова икономика 2021-2027 г. Целта е това да се осъществи чрез повишаване на взаимодействието между бизнеса, гражданите и администрацията при провеждането на "зелените" политики, както и постигане на по-пълна откритост и отговорност на държавното управление в областта на тези "зелени" политики.

През 2020 г. ЕК прие План за действие за кръговата икономика — един от основните елементи на Европейския зелен пакт.

Предлагайки мерки по отношение на целия жизнен цикъл на продуктите, Планът за действие има за цел да подготви европейската икономика за екологосъобразно бъдеще, да укрепи конкурентоспособността на икономиката, като същевременно защитава околната среда и да предостави нови права на потребителите.

На 6 март 2023 г. бе приет и Промисленият план на Зеления пакт. В него Европейската комисия предложи първи пакет от мерки за ускоряване на прехода към кръгова икономика.

България поставя кръговата икономика като дългосрочен приоритет на политиката си за развитие, което залегна в Националната програма за развитие: България 2030. В тази връзка през 2021 г. бе разработен проект на Стратегия за преход към кръгова икономика 2021-2027 г., като това ще бъде основополагащият документ за въвеждането на кръговата икономика в производствената екосистема на България. Стратегията е съобразена с пакета от мерки на ЕК, насочени към стимулиране на прехода към кръгова икономика като двигател за глобална конкурентоспособност и устойчив икономически растеж. Стратегията е част от пакета от мерки за преход към кръгова икономика на национално ниво.

Кръговата икономика създава нови бизнес модели за оптимална употреба на ресурсите, които имат за цел да увеличат стойността и употребата на продукта по време на жизнения му цикъл. Когато един продукт достигне края на жизнения си цикъл, материалите, от които той е съставен, продължават да се ползват по друг начин. Това се прави отново и отново и така се намалява до минимум изхвърлянето на отпадъци. Така ще бъде повишена ресурсната ефективност, както и добавената стойност на промишленото производство. Концепцията за кръгова икономика се изгражда в противовес на традиционния линеен модел, при който се използват суровини, създават се продукти, те се консумират и остатъците се изхвърлят. Този модел разчита на големи количества евтини и достъпни материали и енергоизточници.

Преходът към кръгова икономика ще намали екологичното замърсяване, ще облекчи проблемите с набавянето на суровини, ще засили иновациите и конкурентоспособността. Потребителите ще получат достъп до по-устойчиви и икономични продукти.

Пакетът на ЕС за кръговата икономика включва мерки, които ще спомогнат да се стимулира преходът към кръгова икономика чрез увеличаване на рециклирането на продуктите за повишаване на конкурентоспособността, ускоряване на устойчивия растеж и създаване на нови работни места. Планът за действие за кръговата икономика цели ограничаване негативното влияние на производството и потреблението върху околната среда. В него се предвижда определянето на целево равнище по отношение на ефективното използване на ресурсите.

Преминаването от линейна към кръгова икономика е съществена промяна в икономическия ред. Тази промяна обхваща целия производствен цикъл – дизайна на продуктите, движението на материалните потоци, създаването на стимули и правни структури за стимулиране на бизнес идеи. Преходът към кръгова икономика ще осигури на България икономически растеж, чиста околна среда, социално благоденствие и общество с високо екологично съзнание. Това са целите, залегнали в проекта на Стратегията за преход към кръгова икономика 2021-2027 г

ЕК е идентифицирала седем ключови сектора за изграждане на кръговата икономика. В тях е необходимо да се направят промени на различните етапи от веригата – от дизайна през производството до използването им от крайните потребители:

- производство на пластмасови изделия,
- текстил,
- електроника и ИКТ продукти,
- храни и хранителни вещества,
- опаковки,
- батерии и превозни средства,
- строителство на сгради.

Преходът към кръгова икономика в България с фокус върху тези сектори е фактор за опазването на околната среда в страната и за осигуряването на устойчив растеж. Това налага подготовката на аргументиран анализ с оценка на сегашното положение в развитието на този процес, както и на динамиката и на тенденциите по отношение на въвеждането на кръговата икономика в българското производство с фокус върху определените от ЕК отрасли, като същевременно се оцени динамиката и трендовете на това въвеждане.

В изпълнение на Дейност 1 на проект СМАРТ (СтиМулиране на производства със зелен хоРизонт), Договор: BG05SFOP001-2.025-0037-C01 е извършено проучване на:

- **развитието на прехода** към кръгова икономика в производствената екосистема,
- **причините за задържане на процеса**,
- **достигнатата степен на въвеждане** на кръговата икономика по сектори и региони,
- **динамиката и трендовете** на това въвеждане.

Този документ представлява анализ на резултатите от проучването с оценка на достигнатата степен на въвеждане на кръговата икономика, на динамиката и трендовете му. Въз основа на анализа, оценката и идентифицираните добри практики са генерирани аргументирани препоръки към съответните органи на държавната администрация за ускоряване на прехода към кръгова икономика в изпълнение на Стратегията за преход към кръгова икономика 2021-2027 г и за активизиране участието на бизнеса и гражданите в мониторинга върху изпълнението на тези политики.

Конкретната цел на анализа е да осигури:

- Подпомагане на партньорското управление на държавните институции, бизнеса и гражданите.
- Активно участие на бизнеса и гражданите в мониторинга върху политиките за постигане на по-пълна откритост и отговорност на държавното управление и повишаване на взаимодействието между бизнеса, гражданите, администрацията и общините при провеждането на "зелените" политики.
- Нарастване на активността на СИП и на НПО при изпълнението на мониторинга върху тези политики.

Целевите групи, към които е насочен анализът, са:

- бизнеси,
- структури на държавната администрация и общини,
- граждани,
- НПО като структури на гражданското общество

При подготовката анализа е използван широк набор от **методи**, като:

- аналитичен метод,
- документален метод – набиране на информация от документи (писмени, дигитални, официални/ неофициални, първични/вторични), създадени по други поводи,
- метод на сравнението,
- статистически метод,
- фокус-групова дискусия с представители на целевите групи и други подходящи за целта методи.

Подготвеният анализ се стреми да даде цялостна картина за отношението на държавните институции, бизнеса и гражданите към кръговата икономика и заедно с направените препоръки да послужи като пътна карта за въвеждането на основните принципи на Стратегията за преход към кръгова икономика в България. Анализът очертава и методите, чрез които да се активира гражданското участие и участието на бизнеса в процеса на мониторинг на "зелените" политики.

Анализ на приложимостта на кръговата икономика в бизнеса (работодатели и браншови организации)

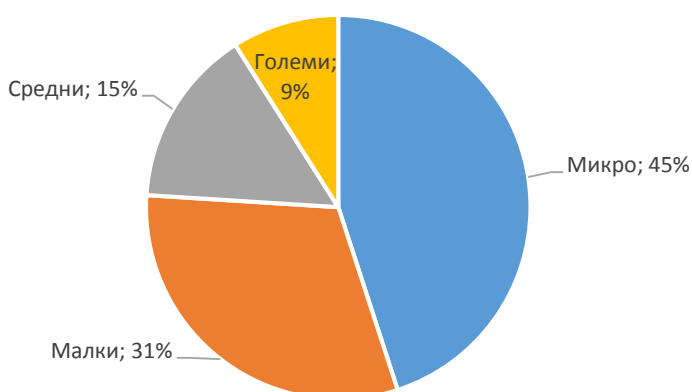
При проучването по Дейност 1 са анкетирани 161 респонденти (0,03% от всички 412 878 нефинансови предприятия в Република България).

Анкетираните служители работят в 143 различни по големина предприятия:

- микро (средносписъчен брой на персонала, по-малък от 10 души, и годишният оборот не превишава 3 900 000лв., и/или стойност на активите, която не превишава 3 900 000 лв.)
- малко (средносписъчен брой на персонала, по-малък от 50 души, и годишният оборот не превишава 19 500 000лв., и/или стойност на активите, която не превишава 19 500 000 лв.)
- средно (средносписъчен брой на персонала, по-малък от 250 души, и годишният оборот, който не превишава 97500 000 лв., и/или стойност на активите, която не превишава 84 000 000 лв.)
- голямо (средносписъчният брой на персонала надвишава 250 души и годишният оборот, превишава 97 500 000лв., и/или стойността на активите превишава 84 000 000 лв.)

Разпределението на анкетираните предприятия е следното:

Видове предприятия според размера

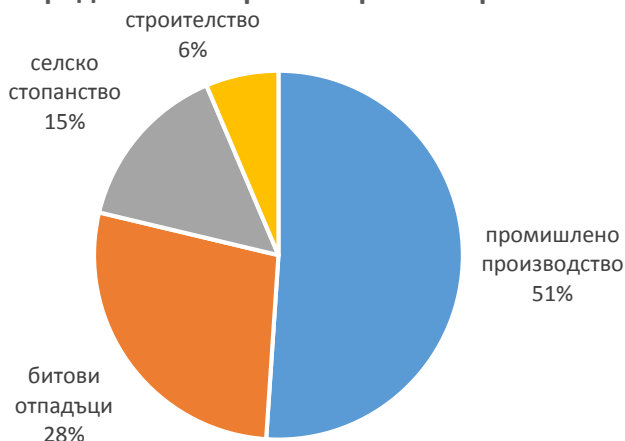
Реализирани проекти в кръговата икономика

От анкетираните, 124 (77%) декларираат, че нямат реализирани проекти в областта на кръговата икономика. Това е правдиво отражение на ситуацията в този сектор.

Останалите 37 респондента са реализирали 47 проекта в кръговата икономика при следното разпределение:

- в областта на промишленото производство са реализирани 24 проекта;
- в областта на битовите отпадъци са реализирани 13 проекта;
- в областта на селското стопанство са реализирани 7 проекта;
- в областта на строителството са реализирани 3 проекта.

Разпределение на реализираните проекти

Причини за липса на интерес към реализация на проекти на кръговата икономика

Тези резултати са далеч дори от скромни и причините за това се конкретизират от анкетиранияте както следва:

- **няма стимули** за нейното прилагане според 75% от анкетиранияте;
- **не се познават принципите на кръговата икономика** и Стратегията на България 2021-2027 г., според 72% от анкетиранияте;
- **бюрократични и нормативни пречки**, като например липса на указания от съответните ведомства и разработени насоки за внедряването на реални проекти според 61% от анкетиранияте;

Интересно е да се отбележи също и броят на отрицателните отговори: 8% от анкетиранияте не смятат, че липсват стимули за прилагането ѝ; според 9% има достатъчно информираност по въпроса; и само 3% от анкетиранияте смятат, че не съществуват бюрократични пречки за осъществяване на проекти в кръговата икономика.

Причини за липсата на достатъчно проекти в кръговата икономика

Въз основа обаче на факта, че 37-те фирми са реализирали 47 проекти (т.е. приблизително всяка четвърта фирма е реализирала по повече от един проект), може да се предположи, че опитните в тази област фирми виждат ползи от проектите, а другите просто не са информирани за тези възможности.

Оценка на ползите

Декларираният скромнен брой реализирани проекти от кръговата икономика противоречи на оценката на анкетиранияте за ползите от нея:

- 79% от анкетиранияте респонденти осъзнават, че кръговата икономика има пряко отношение към жизнения цикъл на продуктите;
- 68% от анкетиранияте респонденти осъзнават, че кръговата икономика има положително влияние върху себестойността на продуктите.

На този фон изпъква фактът, че 73% от анкетиранияте фирми нямат разработени документи, които да прилагат принципите на кръговата икономика в дейността си, само 17% имат такива, а 9% дори не могат да преценят дали имат, което в този контекст може да се прибави към отговор не.

Отношение на фирмите към използване на рециклирани материали

Анкетата сред бизнеса и работодателските организации проследява отношението на фирмите към използването на рециклирани материали преди, по време на и след производството.

Преди производството, във фазата на проектиране

Само 50% от анкетираните респонденти залагат още при проектирането на нови изделия възможността да се използват рециклируеми материали. От останалите 42% отговарят категорични не, а има и 8%, които не могат да преценят, което в този контекст може да се прибави към отговор “не”. Логично изниква въпросът защо, при положение че 68% смятат, че прилагането на кръговата икономика намалява себестойността на продукцията, само половината залагат на нея при проектирането на нови изделия. Отговорът вероятно е комбинация от липса на стимули, непознаване на принципите ѝ и административни и бюрократични спънки.

По време на производството

Що се отнася до използването на рециклирани материали в производството на нови изделия, основната причина, поради която фирмите биха използвали рециклирани материали, е положителното влияние върху околната среда (при 89% от респондентите), при 64% мотивът е по-ниската себестойност на крайния продукт, 58% биха го направили, ако за това има някакви стимули, и само 38% смятат, че така изделията ще имат по-добра реализация.

Повторно използване на генерирани отпадъци от собственото и близки производства

Само 35% от анкетираните фирми декларират, че имат планове да използват отпадъчните материали от собствената си дейност за производство на нови изделия. Почти половината обаче дори не планират да го правят, а 18% не могат да преценят, което в този контекст може да се прибави към отговор не.

Също така е интересно отношението на фирмите към рециклирането на отпадъци от дейността им и сродни дейности от техния регион или бранш. 41% от респондентите нямат никакви планове за такава дейност, 35% декларират, че имат такива планове, а 24% не могат да преценят, което в този контекст може да се прибави към отговор не.

Причини за използване на рециклирани материали в производството

Обработка на генерирани отпадъци от собственото производство

78% от анкетираниите респонденти считат, че при управлението на отпадъците е изгодно те да се предоставят на специализиране фирми и само 5% са на обратното становище; значително по-малък брой (42%) преценява, че е изгодно генерираните отпадъци да се рециклират на място, срещу 29% на обратното мнение. Останалите респонденти са отговорили с „Не мога да преценя“.

Концепцията „Екодизайн“

Концепцията „Екодизайн“¹ не се радва на особено висока оценка сред бизнеса – само 43% от анкетираниите респонденти потвърждават, че ще повлияе положително върху реализацията на произвежданата продукция.

Инвестиции

По отношение на **инвестициите в технологии, оборудване и обучение** за прилагане на кръговата икономика, анкетираниите споделят следното:

•

¹ Концепцията „Екодизайн“ е нова философия, която разглежда устойчивостта на продукта от началото до края, като добивът, производството, дистрибуцията и потребителската употреба трябва да се придържат към зелените критерии. Екодизайнът е основата на кръговата икономика, стратегия, чиято цел е да даде на продуктите неограничен живот в затворена верига без отпадъци. Проектирането с устойчиви материали означава, че стоките в кръговата икономика достигат края на своя полезен живот в подходящо състояние, за да бъдат предоставени за нова

- Малко над 1/3 от анкетираните (34%) не биха инвестирали **собствени средства**, срещу малко под 1/3 (30%), които биха инвестирали с готовност в технологии, оборудване и обучение за прилагане на кръговата икономика. Най-голяма е обаче групата на респондентите (35%), които не могат да преценят, което отново подсказва непознаване на кръговата икономика.
- При **кредитите** ситуацията е още по-убедителна: повече от половината (55%) респонденти не биха теглили кредит, за да инвестират в кръгова икономика, и само 18% биха поели този риск. 27% отново не могат да преценят.
- При възможност за получаване на **субсидии и грантове** обаче ситуацията се обръща: 83% от анкетираните респонденти биха инвестирали субсидии и грантове срещу 9%, които продължават да показват нежелание за инвестиции в технологии, оборудване и обучение за прилагане на кръговата икономика. На въпроса дали считат, че **трябва да има стимули за прилагането принципите на кръговата икономика**, огромното мнозинство от фирмите (85%) отговарят с да, само 1% с не и 13% не могат да преценят.

Препоръки

При препоръките преобладава желанието да има информационни кампании за ползите от кръговата икономика, фирмите да се стимулират, ако прилагат принципите на кръговата икономика, и да се улесни рециклирането на опаковки.

Нужда от повече информация

- Да има информационни кампании за ползите от кръговата икономика, тази тема да се включи в образователната програма.
- Да се планират и реализират информационни кампании и допълнителни стимули и фокусирано целево финансиране.
- Да се запознаем с мерки и стимули и достъпът до поощренията в тази насока.
- Повече информация за ползите от въвеждането на кръговата икономика в конкретните производства.
- Разяснителни кампании, срещи.
- Повече материали за запознаване с метода и по-широко използване на кръговата икономика.
- Да се оповестяват по-широко добрите резултати.
- Да се запознаем с тези мерки и стимули и достъпът до поощренията в тази насока.

Финансови стимули и подпомагане

- Държавно и европейско подпомагане.
- Фирмите да се стимулират, ако прилагат принципите на кръговата икономика.
- Да се отпускат субсидии за реализиране на иновации.
- Достъп до програми.

Рециклиране

- Да се намали употребата на пластмаси, които не се рециклират.
- Да се търсят начини за рециклиране на хранителните отпадъци и да се използват рециклируеми опаковки.
- Трябва на държавно ниво да се стимулира компостирането и връщането поне на стъклен и алуминиев амбалаж.
- В зависимост от типа отпадък, ако имаме възможност да ги рециклираме сами, а тези, за които нямаме технологично решение, да предоставяме на специализирани фирми.

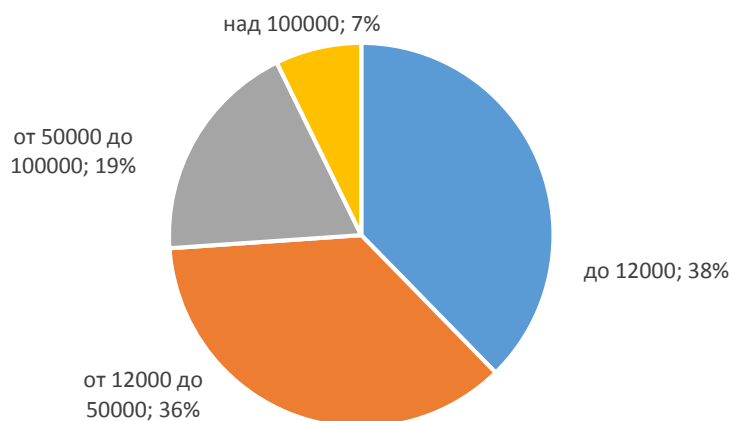

Анализ на приложимостта на кръговата икономика в общините в България

В анкетното проучване по Дейност 1 са обхванати 69 от общо 264 общини в България (26.1%).

Анкетираните общини имат различен брой жители, разпределени по следния начин:

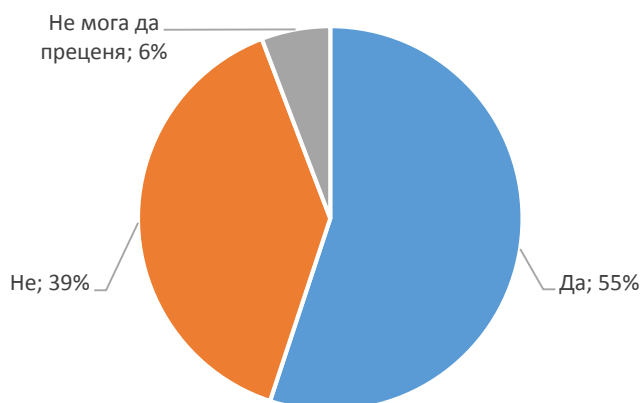
Жители в обхванатите от проучването общини

Реализирани проекти в кръговата икономика

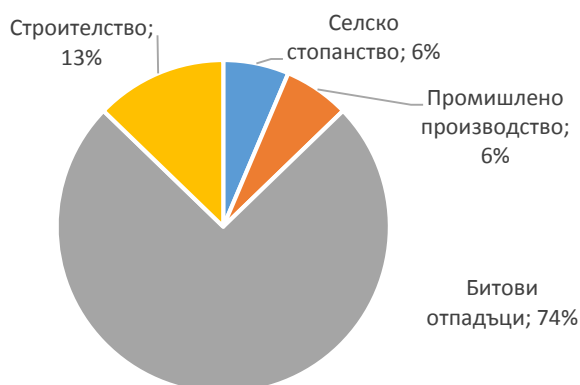
Данните показват, че 38 общини (14,4% от 264 и 55.1% от обхванатите 69) имат реализирани проекти в областта на кръговата икономика. В 31 общини (27 отговорили с не и 4 не могат да преценят) от общо (11,7% от общо 264 или 44,9% спрямо обхванатите 69 общини) не са реализирани проекти.

Общини с реализирани проекти

За реализиране на проекти от кръговата икономика е необходимо да има достатъчно като количество и състав отпадък, което е проблем за малките по население общини.

Реализация на проекти в кръговата икономика по сектори

Преобладават проектите в сектор “Битови отпадъци” – 74%, докато в сектор Промисленото производство и Селско стопанство са по 6%. В сектор Строителство няма нито един реализиран проект. Основание за това съотношение може да се търси в стремежа да се намалят разходите на общините за депониране на отпадъци, респективно да не се увеличава такса „Смет“ за населението, докато при другите замърсители – промишленото производство, селското стопанство и строителството навярно няма заинтересованост.

Причини за липса на интерес към реализация на проекти на кръговата икономика

При причините да не се реализират проекти в кръговата икономика преобладава липсата на финансов ресурс за стимулиране на тази дейност със 72%, непознаване на принципите и същността на кръговата икономика – 47% и бюрократични и нормативни пречки – 39%. Обяснение за тази ситуация може да се търси в отношението към Стратегията и Плана за действие за преход към кръгова икономика на Република България за периода 2022-2027 г., разработена от МОСВ и приета от Министерския съвет на 26.10.2022 г.:

- Стратегията не е нормативен акт, тя поставя цели, посочва ефектите, описва мерките и организацията за нейното изпълнение, но нейното изпълнение е обвързано със закон, наредба или друг нормативен акт.
- Общините ще могат да финансират дейностите от плана за действие от приходи от такса за битови отпадъци само до степента, в която дейностите отговарят на изискванията на Глава трета, Раздел I от Закона за местните данъци и такси и при спазване на изискванията на чл. 7 и 8 от същия закон, както и чрез средствата, предвидени в техните програми за управление на отпадъците и отчисленията за депониране. Тъй като тези доходи са недостатъчни дори само по управление на отпадъците, може да се очаква, че изпълнението ще бъде затруднено.

Причини за липсата на достатъчно проекти в кръговата икономика

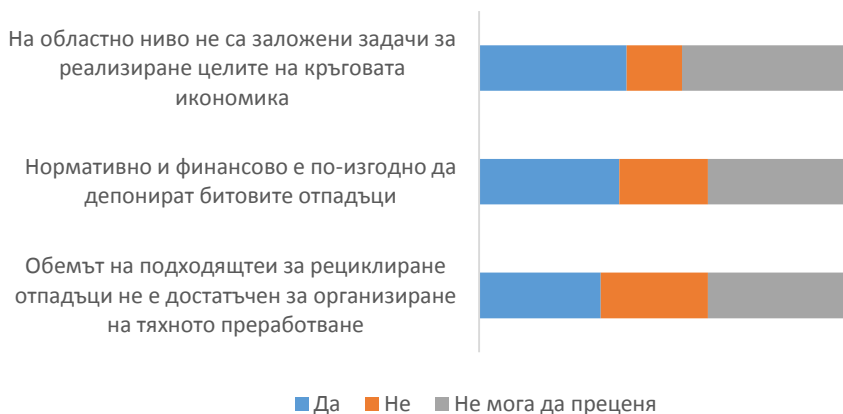

Въпреки това 62% от всички анкетирани са декларирали участие в междуобщински проекти за прилагане на принципите на кръговата икономика за рециклиране на генерираните отпадъци.

За да се повиши делът на общините, които реализират проекти в областта на кръговата икономика, са необходими мерки и конкретни ангажменти на Правителството. Тези мерки трябва да включват дейности, които да неутрализират някои негативни фактори, които пречат на внедряването на кръговата икономика. Общините считат, че:

- Нормативно и финансово е по-изгодно да депонират битовите отпадъци (38%)
- Количествата отпадъци, подходящи за рециклиране, не са достатъчно като обем за организиране на тяхното преработване (33%)
- На областно ниво не са заложили задачи за реализиране целите на кръговата икономика (40%)

Негативни фактори пред прилагането на кръговата икономика

Още повече, че анкетираните общини заявяват категорично причините, които пречат на внедряването на кръговата икономика:

- Няма заинтересованост в организациите, генериращи отпадъци – 81%;
- Изисква значителен финансов ресурс – 80%;
- Не спомага за повишаване приходите на общината – 42%.

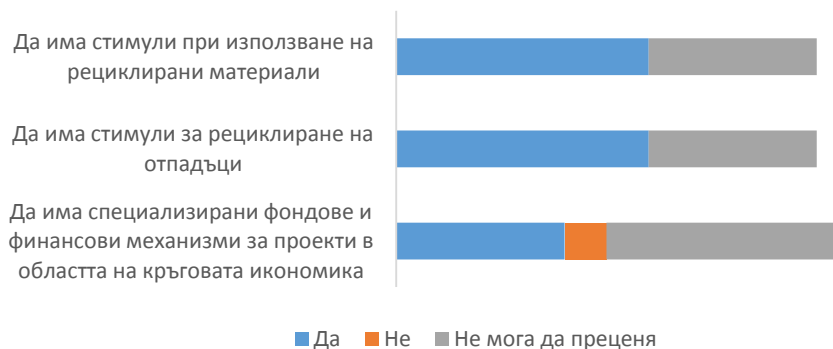
Защо не се внедрява кръговата икономика

Целесъобразни мерки

Общините имат мнение за това, какви мерки от страна на държавата биха подпомогнали внедряването на кръговата икономика. Огромното мнозинство (92%) биха оценили създаването на специализирани фондове и финансови механизми за реализиране на проекти в областта на кръговата икономика, както и въвеждането на стимули за рециклиране на отпадъци. Малко по-малко (88%) биха били насърчени от въвеждането на стимули при използване на рециклирани материали.

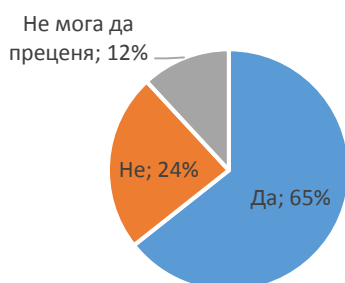
Целесъобразност на мерките за прилагане на кръговата икономика

Заложени мероприятия за реализиране на целите на кръговата икономика в общинските програми за управление на отпадъците

В МОСВ няма отделна програма, касаеща и кръговата икономика, независимо че в Програмата за управление на отпадъците е заложена цел намаляване на количеството депонирани отпадъци, в т.ч. и чрез рециклиране. В капиталовите разходи от бюджета на МОСВ няма отделно перо за финансиране, стимулиране проекти на кръговата икономика при управление на отпадъци. На този фон в 65% от отговорилите на този въпрос анкетираните общини са заложили мероприятия за реализиране на целите на кръговата икономика в общинската програма за управление на отпадъците.

Заложени мероприятия за реализиране на целите на кръговата икономика в общинската програма за управление на отпадъците

Причината за този все още слаб показател по отношение липсата на мероприятия за реализиране на целите на кръговата икономика в общинската програма за управление на отпадъците анкетираните общини виждат в следните фактори:

- Не е имало предложения от обществото и организациите, генериращи отпадъци – 55%;
- Не е било поставено изискване – 41%;
- Не е било предложено от разработчиците – 35%;

Причини за липса на заложен мероприятия

През м. август 2021 г. министърът на околната среда, подписва „Методически указания за разработване на общински/регионални програми за управление на отпадъците“, в които не се споменава обвързването на тази програми (раздел 6 и 7) със Стратегията и план за действие за прехода към кръговата икономика на Република България за периода 2021-2027 г.² А още на 15.12.2020 г., в изпълнение на чл.8, ал.4 от Наредбата за условията и реда за извършване на екологична оценка (Наредба за ЕО), във връзка с уведомление от дирекция „Управление на отпадъците и опазване на почвите“ на Министерство на околната среда и водите (МОСВ) по чл.8, ал.1 от Наредбата за ЕО за Стратегия и план за действие за преход към Кръгова икономика на Република България за периода 2021-2027 г., МОСВ информира за визия, цели, приоритети и мерки в отделните приоритетни области с цел постигане на Кръгова икономика³. При разработването на отделните приоритетни области и мерки се предвижда да се разглеждат анализ на потребностите, икономически аспекти, субекти на предложените мерки, прилагане на нови бизнес модели и модели за консумация, необходими нормативни и регулаторни мерки, в т.ч. фискални, данъчни и икономически стимули, финансиране, пазарни инициативи, ключови проекти и пилотни инициативи, възможности за международно сътрудничество и трансфер на знания и иновации и др.

В Методическите указания за разработване и прилагане на плановете за интегрирано развитие на община (ПИРО) на МРРБ от м. март 2020 г. няма заложен изисквания за прилагане принципите на кръговата икономика⁴. Това важи и за липсата на предложения от разработчиците и от обществото и организациите, генериращи отпадъци.

² Методически указания за разработване на общински/регионални програми за управление на отпадъците, https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/%D0%A3%D0%9E%D0%9E%D0%9F/Ukazaniq_programi_upravlenie_otpadaci.pdf

³ Стратегия и план за действие за преход към Кръгова икономика на Република България за периода 2021-2027 г. | МОСВ (government.bg), <https://www.moew.government.bg/bg/strategiya-i-plan-za-dejstvie-za-prehod-kum-krugova-ikonomika-na-republika-bulgariya-za-perioda-2021-2027-g/>

⁴ Fn Intgr. Pl. Stv. R07 (eufunds.bg), <https://www.eufunds.bg/sites/default/files/uploads/oprd/docs/2020-03/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D1%83%D0%BA%D0%B0%D>

Интересно наблюдение е, че над 80% от анкетираните общини смятат, че задължение на общината е да разработи документи за популяризиране и насърчаване на принципите на кръговата икономика, с които да се постигне:

- Разясняване целите и ползите от кръговата икономика сред населението и организациите, генериращи отпадъци;
- Информирание на населението и организациите, генериращи отпадъци, за технологии и практики за прилагане на кръговата икономика;
- Планиране и реализация на проекти в областта на кръговата икономика.

Необходимост от документи за популяризиране и насърчаване на кръговата икономика

Инвестиции

Това се доказва и от отговора на въпроса при какви обстоятелства общините биха инвестирали в проекти в кръговата икономика. Най-голям ефект биха имали целеви субсидии и грантове (91% отговарят с Да), следвани от стимулираща нормативна уредба (81%) и отстъпки от дължимите към бюджета данъци (73%). От друга страна, почти 1/4 от общините не могат да преценят дали отстъпки в дължимите данъци биха били стимул за тях (23% с отговор Не мога да преценя), а 17% от общините не могат още да преценят евентуалния ефект на стимулиращата нормативна уредба върху бъдещи инвестиции в кръгова икономика.

Какво би насърчило инвестиции в кръговата икономика

Информираност

Изглежда, че концепцията „3R – Reduce, Reuse, Recycle“ (Намалявай, използвай, рециклирай) е позната на общините – 89% от анкетираните общини са съгласни, че тя е в основата на кръговата икономика.

Въпреки това обаче, 95% от общините считат за необходимо да се разпространява повече информация за добри практики, технологии и ползи от прилагането на кръговата икономика. Няма отговорили с Не, а 5% не могат да преценят.

Препоръки

При препоръките преобладава желанието да има информационни кампании за ползите от кръговата икономика, както и общините да се стимулират, ако прилагат принципите на кръговата икономика, като се обърне специално внимание към малките общини.

Нужда от повече информация

- Повече информираност на обществото по темата за развитие на кръговата икономика.
- Писмените документи, общински и всякакви други, не вършат работа, защото ги четат само тези, които са ги писали. Необходима е масирана информационна кампания през всякакви комуникационни канали – телевизия, радио, социални мрежи....
- Да се въвеждат добри практики от други общини и държани и да нараства рециклирането и оползотворяването на отпадъци.

Финансови стимули и организационни мерки

- Реорганизиране на целия процес по управление на отпадъците: стимули за по-малко генериране, стимулиране на разделното събиране, формиране на нагласи в бизнеса, че отпадъците са суровина.
- Трябва да се въведат и дълго отлаганите непопулярни мерки за заплащане на база генерирани отпадъци, ефективни санкции и др.
- По-голяма възможност за участие в проекти и на малки общини, като финансовото им съучастие в проектите да бъде незначително или да няма такова.
- Повече стимули в малките общини за разделно събиране на отпадъци.
- Насърчаване на междуобщинското партньорство в управлението на отпадъците с ясно разпределение на отговорностите между общините, бизнеса и гражданите.
- Да се подменят старите градски превозни средства в общината с екологични и акциите за отделно събиране на отпадъци да са повече.

Анализ на приложимостта на кръговата икономика сред гражданите и структурите на гражданското общество

Информираност

Само 8% от анкетираните заявяват, че нямат нужда от **повече и регулярна информация** за практики за намаляване на отпадъци като елемент от кръговата икономика. 6% не могат да преценят, а преобладаващото мнозинство – 85%, преценяват, че имат нужда от информация.

Едва 25% от анкетираните граждани и представители на гражданското общество са участвали в проекти за демонстриране и популяризиране на кръговата икономика, а 74% отговарят с категорично Не.

От друга страна, 76% от анкетираните познават **принципа „3R-Reduce, Reuse, Recycle“** (Намалявай, използвай, рециклирай) и вярват, че той е в основата на кръговата икономика, а останалите или не познават този принцип, или не могат да преценят.

Интересни изводи могат да се направят за **потребителските предпочитания** на анкетираните. Най-много от тях (91%) са готови да купуват продукти с по-дълъг жизнен цикъл – което предполага по-високо качество и съответно цена, следвани от почти равен брой респонденти, които биха купили изделия от рециклирани материали (73%) и продукти с марка „Еко дизайн“ (71%). От друга страна, 12% не биха купували изделия от рециклирани материали, 11% – с марка „Еко дизайн“ и едва 4% не биха купували по-скъпи, но с по-дълъг жизнен цикъл изделия.

Потребителски предпочитания

Участие

Има какво да се желае по темата за участието на гражданското общество в **разработването и реализирането на проекти в областта на кръговата икономика** (71%). По-добра е ситуацията на гражданското участие при разработването на **препоръки, методики и технологии за ограничаване генерирането на отпадъци** – 83%. Следователно, общините и фирмите имат резервен капацитет в опита на НПО и граждани-експерти за оценка на ефективността и реализуемостта на проекти в областта на кръговата икономика. Наличието на такъв капацитет се потвърждава и от посочените от тях сектори, в които имат опит и в които лесно би се внедрила кръгова икономика.

Сектори за успешно внедряване

Няма изненади при **разпределението по сектори** на онези 71%, които са участвали в разработването и реализирането на проекти в областта на кръговата икономика:

Гражданско участие при разработване на проекти по сектори

Като пречки **пред участието на повече представители на гражданското общество** анкетираните виждат в непознаването на принципите на кръговата икономика и Стратегията на България 2021-2027 г., изискванията за значителен финансов ресурс и експертиза в областта на технологиите и организацията.

Пречки пред участието на гражданското общество

Мнения относно задълженията на общините и държавата

Потвърждават се виждането на гражданите и представителите на гражданското общество относно **проблемите, които възпрепятстват внедряването на кръговата икономика** и подценяват ефекта от нея, а именно:

Защо се подценява прилагането на кръговата икономика

Повече от 1/3 от респондентите (36%) се страхуват, че кръговата икономика ще доведе до **повишаване на таксите за генериране и оползотворяване на битови и промишлени отпадъци**, а 46% не могат да преценят. Само 18% са категорични, че това няма да се случи.

Огромното мнозинство от респондентите (92%) считат, че общините и държавата трябва да стимулират намаляване генерирането на отпадъци и въвеждане на кръговата икономика; 6% не могат да преценят и само 2% отговарят с Не.

Препоръки

Нужда от повече информация

- Мероприятия/обучения за повишаване информираността по въпросите на кръговата икономика и нейните приложения.
- Да се изучава кръговата икономика в училище и да се подготвят кадри за зелени работни места.
- Принципите на кръговата икономика, добрите практики и законодателство да се популяризират повече, включително чрез включването на такива теми в училищното образование.
- Дигитални уроци по зелено предприемачество.
- По-широка гласност за значението на кръговата икономика сред граждани и структури
- Хората трябва да бъдат информирани как правилно разделно да изхвърлят/рециклират отпадъците си и да бъдат стимулирани за това.

Финансови стимули и подпомагане

- Достъп до програми, финансиращи въвеждането на кръговата икономика.
- Повече стимули.
- По-евтини екопродукти

Намаляване на отпадъците и рециклиране

- Подобряване на кръговата свързаност между големите градове и малките населени места; Да се намали употребата на пластмаси, които не се рециклират.
- Да се намали употребата на пластмасови опаковки.
- Повече машини за рециклиране на пластмасови отпадъци.
- Повече разделно събиране и рециклиране.
- Общините да прилагат разделно събиране и рециклиране и да използват екологичен градски транспорт.
- Изграждане на квартали с енергийна самостоятелност.

Изводи от анализа на анкетите

Обобщени отговори от анкетите

1. И при трите вида респонденти **опитът в реализирането на проекти в областта на кръговата икономика е скромен към слаб.**

Вид респондент	Работодатели + браншови организации		Общини		Граждани и структури на гражданското общество	
Индикатор	брой	%	брой	%	брой	%
Да	34	21	38	55	48	38
Не	124	77	27	39	122	71
Не може да се прецени	3	2	4	6	3	2

Забележка: При общините трябва допълнителен анализ, тъй като са отговорили само 26,1% от всичките 264 в България.

2. По отношение причините за този неудовлетворяващ резултат и трите вида респонденти са единодушни – **не се познават принципите на кръговата икономика.**

Вид респондент	Работодатели + браншови организации		Общини		Граждани и структури на гражданското общество	
Индикатор	брой	%	брой	%	брой	%
Да	84	72	15	47	70	69
Не	10	9	6	19	7	7
Не може да се прецени	22	19	11	34	25	25

3. Същото единодушие има при причината – **няма ресурс и стимули.**

Вид респондент	Работодатели + браншови организации		Общини		Граждани и структури на гражданското общество	
Индикатор	брой	%	брой	%	брой	%
Да	82	75	23	72	59	64
Не	9	8	4	13	5	5
Не може да се прецени	19	17	5	16	28	30

Забележка: При общините трябва допълнителен анализ, тъй като са отговорили само 12,1% от всичките 264 в България.

4. **Бюрократични и нормативни пречки** за реализиране на проекти в кръговата икономика виждат работодателските организации и общините

Вид респондент	Работодатели + браншови организации		Общини	
Индикатор	брой	%	брой	%
Да	65	61	11	39
Не	3	3	5	18
Не може да се прецени	38	36	12	43

5. Най-атрактивни сектори за респондентите се очертават:

Вид респондент	Работодатели + браншови организации		Общини		Граждани и структури на гражданското общество	
Сектор	брой	%	брой	%	брой	%
Битови отпадъци	13	92,0	35	97,2	32	94
Промислено производство	24	92,3	3	60	15	83
Селско стопанство	7	77,8	3	60	7	70
Строителство	3	60	6	85,7	4	57

Забележки:

- Тези данни за работодателските и браншовите организации не могат да се приемат като представителни, тъй като от 124 респонденти на този въпрос са отговорили само 34 (27,4%).
- Същото се отнася и към сектор „Граждани и граждански сдружения“, тъй като от 126 респонденти са отговорили 47 (37,2%).

6. Марката „Еко дизайн“ се възприема положително повече от гражданите и гражданските сдружения в сравнение с работодателските и браншовите организации.

Вид респондент	Работодатели + браншови организации		Граждани и структури на гражданското общество	
Индикатор	брой	%	брой	%
Да	68	43	121	71
Не	28	18	18	11
Не може да се прецени	61	39	31	18

7. Респондентите при трите сектора от анкетата утвърждават необходимостта от:

- Информация за добри практики, технологии и организации относно реализиране на проекти в кръговата икономика;
- Преки стимули, фондове, субсидии и други мерки за внедряване принципите на кръговата икономика.

Общи бележки

1. Директно с прилагането на принципите на кръговата икономика са ангажирани фирмите, обединени в работодателските и браншовите организации, а индиректно – гражданите и гражданските организации. Трябва да се има пред вид и структурата на нефинансовите предприятия, а именно: в 98,7% от всичките 412 383 нефинансови предприятия заетите лица са от 0-50, от които 95 839 са фамилни предприятия. Тази структура силно възпрепятства прилагането на принципите на кръговата икономика поради това, че предприятията генерират сравнително малко количество отпадъци и не разполагат с финансов ресурс за тяхното ограничаване чрез рециклиране или намаляване чрез оптимизация на производствения процес.
2. Има нужда от стандарти, допустими параметри и допустими области за използване, както и конкретни отговорности за фирми, които използват такива материали. Това ще увеличи доверието на населението в продуктите, изработени с рециклирани материали.
3. Липсата на нормативна база за рециклираните материали води до липса на заинтересованост от предприятия за производство на такива материали, поради неяснота от тяхната реализация, опасност от умишлени рекламации и непрогнозируеми печалби или загуби за тези предприятия. Една от причините е, че няма конкурси, проекти и възможности за разработване на препоръки, методики и технологии за ограничаване генерирането на отпадъци, в които да участват граждански експерти и граждански структури, което се потвърждава от 83% от анкетираните.
4. Дейностите, включени в плана за действие, включват разчети с индикативен характер, като същите ще се изпълняват в рамките на приетите бюджети на заинтересованите първостепенни разпоредители с бюджетни средства за съответната година или за сметка на програми, финансирани от Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Препоръки от анализа на анкетите

1. МРРБ да даде указания за доработване на Плановете за интегрирано развитие на общините (ПИРО) в направление на кръговата икономика, за да събере и анализира информацията за генериране на отпадъци по населени места, общини и региони.
2. Във всички Оперативни програми да се включат към проектите за кандидатстване за финансиране изисквания, базирани на принципите на кръговата икономика.
3. В общините и регионите да се създадат съвети с участието на експерти, граждани, представители на администрациите и бизнеса за прилагането принципите на кръговата икономика в интерес на населението и бизнеса.
4. Българският институт по стандартизация да започне препоръчително процедура за хармонизация на единствения засега стандарт в областта на кръговата икономика – BS 8001:2017 „Рамка за прилагане на принципите на кръговата икономика в организациите. Ръководство“⁵. Това е доброволен рамков стандарт за „ръководство“ (като ISO 26000), а не стандарт за спецификация като стандарт за система за управление или спецификация на продукта, които предоставят изисквания за изпълнение на стандарта (като ISO 9001 или 14001). BS 8001 не е предназначен да бъде предписващ или сертифицируем.

Въпреки че BS 8001 предоставя предложена рамка, организациите са напълно свободни да решат как да я използват или следват. Той е предназначен да се използва гъвкаво с ръководните принципи и рамката за действие, формиращи сърцето на документа (съгласно клаузи 4 и 5 съответно).

Като „ръководство“, BS 8001 дава насоки на организации от всякакъв тип и размер, където и да се намират по света, относно стъпките, които могат да предприемат, за да преминат към по-устойчив и кръгов режим на работа. По-конкретно, той има за цел да предостави на организациите разбиране за:

- Какво представлява кръговата икономика и защо преминаването към по-кръгов режим на работа може да бъде полезно и уместно за една организация – както сега, така и в бъдеще; и
 - Как да се прилагат принципите на кръговата икономика в рамките на организацията, за да се създаде пряка и непряка стойност в резултат на иновация на процес, продукт/услуга или бизнес модел.
5. Работодателските и браншови организации да разработят програма с източници на финансиране и стимулиране за внедряване принципите на кръговата икономика.

⁵ [BS 8001 environmental benefits through improved resource use | BSI \(bsigroup.com\), https://www.bsigroup.com/en-GB/standards/benefits-of-using-standards/becoming-more-sustainable-with-standards/BS8001-Circular-Economy/](https://www.bsigroup.com/en-GB/standards/benefits-of-using-standards/becoming-more-sustainable-with-standards/BS8001-Circular-Economy/)

6. Да се осигури от Министерството на икономиката, МОСВ и МРРБ финансиране за разработване на информационни кампании, семинари, обучения по ползите от внедряване на кръговата икономика.
7. Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО) да изисква от Центровете за професионално образование (ЦПО) в програмите за обучение по отделните 624 курса да се включи запознаване с принципите на кръговата икономика.
8. В програмата на Института по публична администрация към Министерския съвет да се включат теми по кръгова икономика.

Европейският съюз произвежда днес над 2,5 млрд. тона отпадъци годишно.⁶ Но още на 2.12.2015 г. европейската комисия приема пакет за кръгова икономика. Това става след конференция за кръговата икономика в Брюксел на 25 юни 2015 г., на която присъстват около 700 заинтересовани страни. Участието в тази конференция е било отворено за всички заинтересовани страни, желаещи да допринесат за оформянето на европейската икономическа политика. Конференцията последва дванадесетседмична обществена консултация от 28 май до 20 август 2015 г. и получава над 1500 предложения. Първият вицепрезидент Франс Тимерманс, отговарящ за устойчивото развитие, заявява тогава:

„Нашата планета и нашата икономика не могат да оцелеят, ако продължим с подхода „вземи, направи, използвай и изхвърли“. Трябва да запазим ценните ресурси и да използваме напълно всички икономическа стойност в тях. Кръговата икономика е за намаляване на отпадъците и опазване на околната среда, но също така и за дълбока трансформация на начина, по който работи цялата ни икономика. Като преосмислим начина, по който произвеждаме, работим и купуваме, можем да генерираме нови възможности и да създаваме нови работни места. С днешния пакет ние предоставяме цялостната рамка, която наистина ще позволи тази промяна да се случи. Той определя надежден и амбициозен път за по-добро управление на отпадъците в Европа с подкрепящи действия, които обхващат пълния продуктов цикъл. Тази комбинация от интелигентно регулиране и стимулите на ниво ЕС ще помогнат на предприятията и потребителите, както и на националните и местните власти, да стимулират тази трансформация.“⁷

А заместник-председателят Юрки Катайнен, отговарящ за работните места, растежа, инвестициите и конкурентоспособността, потвърждава: „Тези предложения дават положителен сигнал на тези, които чакат да инвестират в кръговата икономика.“

⁶ Кръговата икономика: какво представлява тя и защо е важна | Новини | Европейски парламент (europa.eu), <https://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/economy/20151201ST005603/krgovata-ikonomika-kakvo-predstavliava-tia-i-zashcho-e-vazhna>

⁷ Closing the loop: Commission adopts ambitious new Circular Economy Package to boost competitiveness, create jobs and generate sustainable growth, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_6203

Днес ние казваме, че Европа е най-доброто място за развитие на устойчива и природосъобразен бизнес. Този преход към по-кръгова икономика е свързан с прекрояване на пазарната икономика и подобряване на конкурентоспособността ни. Ако можем да бъдем по-ефективни при ресурсите и да намалим зависимостта си от оскъдни суровини, можем да развием конкурентно предимство. Потенциалът за създаване на работни места на кръговата икономика е огромен и търсенето на по-добри, по-ефективни продукти и услуги процъфтява. Ще премахнем бариерите, които затрудняват бизнеса да оптимизира използването на ресурсите си, и ще стимулираме вътрешния пазар за вторични суровини. Искаме за постигане на реален напредък на място и с нетърпение очакваме постигането на тази амбиция заедно не само с държавите-членки, регионите и общините, но също и бизнеса, индустрията и гражданското общество."⁸

Ключовите елементи на пакета относно отпадъците включваха:

- Обща цел на ЕС за рециклиране на 65% от битовите отпадъци до 2030 г.;
- Обща цел на ЕС за рециклиране на 75% от отпадъците от опаковки до 2030 г.;
- Обвързваща цел за депониране на отпадъци за намаляване на депонирането до максимум 10% от битовите отпадъци до 2030 г.;
- Забрана за депониране на разделно събрани отпадъци;
- Насърчаване на икономически инструменти за обезсърчаване на депонирането;
- Опростени и подобрени дефиниции и хармонизирани методи за изчисляване на нивата на рециклиране в целия ЕС;
- Конкретни мерки за насърчаване на повторната употреба и стимулиране на индустриалната симбиоза–превръщане на вторичен продукт на една индустрия в суровина за друга индустрия;
- Икономически стимули за производителите да пускат на пазара екологични продукти и да подкрепят схеми за възстановяване и рециклиране (напр. за опаковки, батерии, електрическо и електронно оборудване, превозни средства).

Освен това Европейската комисия се ангажира за:

- Финансиране от над 650 милиона евро по „Хоризонт 2020“ и 5,5 милиарда евро по структурните фондове;

⁸ Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the implementation of the Circular Economy Action Plan, COM/2019/190 final, Document 52019DC0190, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2019:0190:FIN>

- Действия за намаляване на хранителните отпадъци, включително обща методология за измерване, подобро маркиране на дати и инструменти за постигане на глобалната цел за устойчиво развитие за намаляване наполовина на хранителните отпадъци до 2030 г.;
- Разработване на стандарти за качество на вторичните суровини за повишаване на доверието на операторите в единния пазар;
- Мерки в работния план за екодизайн за 2015-2017 г. за насърчаване на поправимостта, издръжливостта и рециклируемостта на продуктите, в допълнение към енергийната ефективност;
- Да преразгледа регламента относно торовете, за да се улесни разпознаването на органичните торове и торовете от отпадъци на единния пазар и да се подкрепи ролята на биологичните хранителни вещества;
- Стратегия за пластмасите в кръговата икономика, насочена към проблемите на рециклируемостта, биоразградимостта, наличието на опасни вещества в пластмасите;
- Поредица от действия за повторно използване на водата, включително законодателно предложение за минимални изисквания за повторно използване на отпадъчни води.

На 4.03.2019 г. Европейската комисия приема доклад за изпълнението на плана за преход към кръговата икономика. Някои от констатациите са:⁹

- В периода 2008—2016 г. рециклирането на битовите отпадъци в Европа се е увеличило, а делът на рециклираните материали от общото търсене на материали постоянно се повишава. Рециклираните материали обаче задоволяват средно само под 12 % от търсенето на суровини в ЕС, в световната икономика само 9%;
- През 2016 г. дейности в рамките на кръговата икономика (например ремонт и поправки, повторно използване или рециклиране) генерираха добавена стойност в размер на близо 147 милиарда евро и мобилизираха инвестиции в размер на 17,5 милиарда евро;

⁹ [COM \(2016\) 157: Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL laying down rules on the making available on the market of CE marked fertilising products and amending Regulations \(EC\) No 1069/2009 and \(EC\) No 1107/2009](https://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2016_84), https://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2016_84

С изпълнението на работния план за екопроектирането за периода 2016—2019 г. Комисията допълнително насърчи **проектирането на продукти, съобразено с кръговата икономика**, както и целите за енергийна ефективност:

- Мерки за екопроектиране и енергийно етикетиране на различни продукти трябва вече да съдържат правила относно изискванията за ефективно използване на материалите, като например наличността на резервни части, възможността за ремонт и поправки и улесняването на обработката на излезлите от употреба продукти;
- Комисията възложи на европейските организации за стандартизация разработването на хоризонтални критерии за измерване на трайността, възможността за повторна употреба, ремонт и поправка, пригодността за рециклиране и наличието на суровини от изключителна важност. Тези критерии следва да бъдат прилагани в съществуващите и нови стандарти.

С цел модернизиране на системите за управление на отпадъците в Съюза и укрепване на европейския модел като един от най-ефективните в света, през юли 2018 г. влезе в сила **преразгледана законодателна рамка за отпадъците**. Тя обхваща следното:

- нови амбициозни, но все пак реалистични коефициенти на рециклиране. Беше преразгледано законодателството за отпадъците, което изисква до 2030 г. 70 % от всички отпадъци от опаковки, а до 2035 г. 65 % от битовите отпадъци да бъдат рециклирани, а депонирането на битови отпадъци да бъде намалено до 10 %. Същевременно се удължи срока с 5 години за Гърция, Хърватия, Кипър, Латвия, Литва, Унгария, Малта, Румъния, Словакия и България.
- опростяване и хармонизиране на определенията и методите за изчисляване и изясняване на правния статут на рециклираните материали и страничните продукти;
- по-строги правила и нови задължения по отношение на разделното събиране (биологични отпадъци, текстилни и опасни отпадъци от домакинства, отпадъци от строителство и разрушаване);
- минимални изисквания към разширената отговорност на производителя; засилени мерки за предотвратяване и управление на отпадъците, включително за морските отпадъци, хранителните отпадъци и продукти, съдържащи суровини от изключителна важност.

Новият регламент за продуктите за наторяване:⁴

- ще намали съществено сериозни пречки за навлизането на пазара на по-устойчиви и по-кръгови продукти;
- включва нови гранични стойности на опасните вещества за всички торове, включително от свежи суровини, чрез което се понижава рискът от цикли на материали, съдържащи опасно количество на определени токсични елементи;
- съдържа критерии за това кога даден отпадък престава да бъде отпадък, като по този начин допринася за безпроблемното функциониране на взаимодействието между законодателството в областта на химикалите, продуктите и отпадъците и дава по-голяма правна сигурност на инвеститорите.

Насърчаването на използването на вторични суровини е една от целите на плана за действие за кръговата икономика. Това изисква добро разбиране на основните предизвикателства, пред които са изправени участниците на пазара, както и на силен и ефективен единен пазар. Информационната система за суровините, въведена през 2017 г., служи за определяне на потребностите от знания в стратегически промишлени сектори, като акцентът е поставен върху мониторинга на рециклирането на съответни материали и достъпността на данни в ключови сектори.

Стратегията на ЕС за пластмасите в кръговата икономика беше първата общоевропейска политическа рамка, при която се приема подход, основан на жизнения цикъл в зависимост от специфичните материали, за да се интегрират проектирането, използването, повторната употреба и рециклирането на продукти, съобразени с кръговата икономика, във веригите на стойността в сектора на пластмасите. Стратегията очертаваше ясна визия с количествено измерими цели на равнището на ЕС, за да до 2030 г. всички пластмасови опаковки, пуснати на пазара на ЕС, бъдат годни за рециклиране или повторно използване, както и да се гарантира, че до 2025 г. 10 милиона тона рециклирани пластмаси ще бъдат вложени в нови продукти. Докато тази цел бъде постигната, ако ангажиментите, поети от доставчиците на рециклирани пластмаси, се изпълняват според очакванията, търсенето на рециклирани пластмаси въз основа на ангажиментите на сектора до 2025 г. ще се увеличава на близо 6,2 милиона тона годишно. Наскоро създаденият Алианс за кръгова употреба на пластмасите⁶ ще улесни следващите стъпки на предприятията за преодоляване на това несъответствие и ще спомогне за постигане на горепосочената цел в съответствие с целта на стратегията—подобряване на качеството и икономичността на рециклирането на пластмаси в Европа.

Постигнати бяха важни етапни цели по пътя за подобряването на качеството на рециклирането на пластмаси. Те включват новата цел за рециклиране на пластмасови опаковки, определен на 55 % в 2030 г., задълженията за разделно събиране и подобряването на схемите за разширена отговорност на производителя. Очаква се последните да улеснят проектирането с оглед на пригодността за рециклиране чрез „еко-модулацията“ на производствените разходи.

Стратегията създаваше полезни взаимодействия между икономическите и екологичните цели. Доказателствата за потенциалните рискове за здравето и околната среда от замърсяването с пластмасови микрочастици оправдава ограничаването на употребата на умишлено добавени пластмасови микрочастици и събирането на знания за измерване и етикетиране в случай на непреднамереното изпускане на пластмасови микрочастици. Освен това Комисията пое ангажимент да разработи рамка за биоразградимостта на пластмасите, за да се гарантира, че разработването и използването на такива пластмасови продукти се насърчава само когато това е полезно за околната среда и не възпрепятства функционирането на системите за управление на отпадъците, нито излага на риск безопасността на храните. Действията в това отношение включваха предоставянето на информация за третирането на такива продукти в края на жизнения им цикъл (например обозначаването на компостируеми в домашни условия пластмасови торбички за пазаруване). По-нататъшни полезни взаимодействия в областта на политиката, по-специално в съчетание с потребностите от научни изследвания, се разглеждат и в публикувания неотдавна доклад за кръговата икономика на пластмасите.

Специфичните потребности и мерки, които се намират на последните етапи от законодателната процедура, включваха:

- забрана на изделия за еднократна употреба, изработени от пластмаси и от разградима при окисляване пластмаса;
- мерки за намаляване на потреблението на съдове за храни и чаши за напитки, изработени от пластмаси, и специалното обозначаване и етикетиране на определени продукти;
- целта до 2030 г. в бутилките за напитки да има дял от 30 % рециклирана пластмаса и до 2025 г. — в бутилките от PET 25 % рециклирана пластмаса, както и целта за 90 % разделно събиране на пластмасови бутилки до 2029 г. и въвеждането на изисквания за проектирането на продуктите, според които капачките трябва да са прикрепени към бутилките.

За да се ускори преходът към кръгова икономика, беше необходимо да се инвестира в иновации и да се подкрепи приспособяването на промишлената база. През периода 2016—2020 г. Комисията увеличи усилията си в двете посоки, като отпусна публични средства в общ размер на повече от 10 милиарда евро за прехода. Сумата включваше:

- 1,4 млрд. евро от „Хоризонт 2020“ до 2018 г. (за такива области като устойчива преработвателна промишленост, управлението на отпадъците и ресурсите, производствени системи със затворен кръг или кръгова биоикономика), от които 350 млн. евро бяха разпределени за постигането на кръговост при пластмасите;
- 7,1 млрд. евро в рамките на политиката на сближаване (1,8 млрд. евро за внедряването на екоиновационни технологии от МСП и 5,3 млрд. евро за подкрепа на изпълнението на законодателството на ЕС относно отпадъците);

- 2,1 млрд. евро чрез инструменти за финансиране, като например Европейския фонд за стратегически инвестиции и InnovFin;
- инвестиции в размер на най-малко 100 млн. евро в рамките на LIFE;

Кръговостта следва да остане един от стълбовете на политиката на сближаване и през програмния период 2021—2027 г. В предложението на Комисията за нов Европейски фонд за регионално развитие и Кохезионен фонд се придава приоритет на кръговата икономика в рамките на усилията на ЕС за постигане на по-екологосъобразна и по-интелигентна Европа, докато в съответствие с йерархията на отпадъците се изключват инвестиции в депа и съоръжения за третиране на остатъчни отпадъци. Участието на заинтересованите страни е от жизненоважно значение за прехода. Системният подход на плана за действие предоставя на публичните органи, стопанските субект и гражданското общество рамка за ориентир, за да насърчават междусекторни партньорства и партньорства по веригите на стойността.

На 11.03.2020 г. Европейската комисия уведомява Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален съвет, както и Комитета на регионите за Нов план за действие относно кръговата икономика.⁷ На база на резултатите от доклада за изпълнението на плана за преход към кръговата икономика и прогнозите се очаква, че през следващите 40 години потреблението в световен план на материали като биомаса, изкопаеми горива, метали и минерали ще се удвои, като до 2050 г. количеството на отпадъците, генерирани всяка година, ще се увеличи със 70%.

WHAT A WASTE 2.0

A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050

The world generates **2.01 BILLION TONNES** of municipal solid waste annually.

Unless urgent action is taken, global waste will increase 70% to **3.4 BILLION TONNES** by 2050!

METAL 4%

GLASS 5%

PLASTIC 12%

PAPER/
CARDBOARD 17%

FOOD/
GREEN 44%

MAIN TYPES OF WASTE GENERATED

EAST ASIA
& THE
PACIFIC

468
million
tonnes

EUROPE &
CENTRAL
ASIA

392
million
tonnes

SOUTH
ASIA

334
million
tonnes

NORTH
AMERICA

289
million
tonnes

LATIN
AMERICA
& THE
CARIBBEAN

231
million
tonnes

SUB
SAHARAN
AFRICA

174
million
tonnes

MIDDLE
EAST &
NORTH
AFRICA

129
million
tonnes

REGIONAL WASTE GENERATION (ANNUALLY)

In low-income countries, over 90% of waste is mismanaged. This increases emissions and disaster risk, which affects the poor disproportionately.

1/3 (extremely conservative) of solid waste is openly dumped or burned

In low-income countries, waste management costs comprise 20% of municipal budgets on average

We will **LITTER**ally be living in waste if nothing is done.
What can we do?

worldbank.org/what-a-waste
#WhatAWaste2

Data Source: World Bank (2018)
Images: Lois Goh, World Bank, Shutterstock

Що се отнася до гражданите, кръговата икономика ще осигури **висококачествени, функционални и безопасни продукти, които са по-ефективни и достъпни**, имат по-дълъг живот и са проектирани за повторно използване, поправка и висококачествено рециклиране. Въвеждането на изцяло **нова гама от устойчиви услуги**, на модели, насочени към закупуването на услуги вместо продукти (*product-as-a-service*), и на цифрови решения ще доведе до подобряване на качеството на живот, създаване на иновативни работни места и подобряване на знанията и уменията.

Настоящият план за действие за цифровата икономика осигурява насочена към бъдещето програма за постигане на по-чиста и по-конкурентна Европа, която ще бъде изградена съвместно с икономическите участници, потребителите, гражданите и организациите на гражданското общество. Целта на плана за действие е да се ускори коренната промяна, изисквана в съответствие с Европейския зелен пакт, като същевременно се доразвият действията за кръгова икономика, които се изпълняват от 2015 г. насам. Настоящият план ще гарантира, че регулаторната рамка се рационализира и се приспособява за целите на устойчивото бъдеще, че новите възможности от прехода се използват в максимална степен, докато тежестта върху хората и предприятията е сведена до минимум.

Линейният модел „добив-производство-потребление-депониране“ не осигурява достатъчно стимули за производителите да повишат кръговостта на своите продукти.

В **основата на законодателна инициатива** ще залегне разширяването на приложното поле на Директивата за екопроектирането отвъд енергийните продукти, така че **рамката за екопроектиране да обхване възможно най-широка гама от продукти, с което да бъдат постигнати по-добри резултати по отношение на кръговостта, тъй като до 80 % от екологичното въздействие на продуктите се определя на етапа на проектирането.**

Като част от тази законодателна инициатива и, по целесъобразност, чрез допълващи законодателни предложения Комисията ще разгледа варианта за установяване на **принципи на устойчивост** и други подходящи начини за регулиране на следните аспекти:

- подобряване на **дълготрайността на продуктите, възможността за повторно използване и възможността за модернизиране и поправка**, предприемане на мерки във връзка с наличието на **опасни химикали** в продуктите и повишаване на **енергийната и ресурсната ефективност** на продуктите;
- повишаване на **съдържанието на рециклирани материали в продуктите**, като същевременно се гарантира тяхната ефективност и безопасност;
- създаване на условия за **вторично производство и висококачествено рециклиране**;
- намаляване на **емисиите на въглероден двуокис и отпечатъка върху околната среда**;

- ограничаване на **продуктите за еднократна употреба** и борба с **преждевременното остаряване**;
- въвеждане на **забрана за унищожаването на непродадени стоки, които не се развалят**;
- стимулиране на модели, насочени към **закупуването на услуги вместо продукти**, или други модели, при които **производителите запазват собствеността върху продукта** или отговорността за неговата ефективност през целия му жизнен цикъл;
- мобилизиране на потенциала, свързан с **цифровизацията** на продуктовете
- информация, включително решения като **цифрови паспорти, етикетиране и водни знаци**;
- осигуряване на стимули за продуктите въз основа на **съответните им показатели за устойчивост**, включително чрез предлагане на поощрения при наличието на висока ефективност.

Приоритетно значение ще бъде отдадено на продуктовете групи, които са включени във веригите за създаване на стойност, посочени в настоящия план за действие—например електроника, ИКТ и текстилни изделия, както и на мебели и междинни продукти с висока степен на въздействие като стомана, цимент и химикали. Ще бъдат определени допълнителни продуктови групи въз основа на тяхното въздействие върху околната среда и потенциала им за кръговост.

Настоящата законодателна инициатива и всички други допълващи регулаторни или доброволни подходи ще бъдат разработени по такъв начин, че да се **подобри съгласуваността със съществуващите инструменти, които регулират продуктите в различните етапи от жизнения им цикъл**. Намерението на Комисията е **принципите за устойчивост на продуктите да служат като ориентир при изготвянето на по-широкообхватни политически и законодателни инициативи в бъдеще**.

Кръговостта е основен аспект на широкообхватния преход на промишлеността към неутралност по отношение на климата и конкурентоспособност в дългосрочен план. Затова е необходимо да се дефинират ключови верити за създаване на стойности в областта на продуктите:

Електроника и ИКТ

Електрическото и електронно оборудване продължава да генерира някои от най-бързо растящите потоци от отпадъци в ЕС, като годишният процент на растеж понастоящем е 2 %. Приблизителните изчисления сочат, че нивото на рециклиране на електронни отпадъци в ЕС е под 40 %. Изхвърлянето на напълно или частично функциониращи продукти, защото не могат да бъдат поправени, батерията не може да бъде подменена, софтуерът вече не се поддържа или не се възстановяват суровините, вложени в устройствата, води до загуба на стойност. Приблизително двама от всеки трима европейци биха предпочели да продължат да използват сегашните си цифрови устройства по-дълго време, при условие че не настъпи сериозен спад в тяхната ефективност.

В съответствие с новата рамка на политиката относно устойчивите продукти тази инициатива ще насърчи по-дългия жизнен цикъл на продуктите, като, наред с другото, ще включва следните действия:

- съобразени с Директивата за екопроектирането регулаторни мерки за електроника и ИКТ, включително **мобилни телефони, таблети и преносими компютри**, така че устройствата да бъдат проектирани с оглед на енергийната ефективност и дълготрайността, възможностите за поправка и за модернизиране, поддръжката, повторната употреба и рециклирането. Допълнителни подробности ще се съдържат в бъдещия работен план за екопроектирането. Мерките ще обхващат също така **принтерите и консумативите (например касети)**, освен ако секторът постигне амбициозно доброволно споразумение през следващите шест месеца;
- определяне на електрониката и ИКТ като **приоритетен сектор за внедряване на „правото на поправка“**, включително право на актуализация на остарял софтуер;
- регулаторни мерки относно зарядните устройства за мобилни телефони и др., включително **въвеждане на общо зарядно устройство**, подобряване на дълготрайността на зарядните кабели, както и стимули за отделяне на закупуването на зарядни устройства от закупуването на нови електронни устройства;
- подобряване на събирането и третирането на отпадъци от електрическо и електронно оборудване, включително чрез проучване на варианти за **обща за целия ЕС схема за обратно приемане, която позволява връщане или обратно продаване на стари мобилни телефони, таблети и зарядни устройства**;
- преглед на правилата на ЕС относно **ограниченията на опасни вещества в електрическото и електронното оборудване** и осигуряване на насоки с цел подобряване на съгласуваността със съответното законодателство, включително REACH и Директивата за екопроектирането.
- Акумулаторни батерии и превозни средства

Комисията ще предложи **нова регулаторна рамка относно акумулаторните батерии**. Това законодателно предложение ще се основава на оценката на Директивата относно батериите и на работата на Европейския алианс за акумулаторните батерии, като се вземат предвид следните елементи:

- правила относно съдържанието на рециклирани материали и мерки за подобряване на **процентите на събиране и рециклиране на всички батерии**, гарантиране на **възстановяването на ценни материали** и осигуряване на **насоки за потребителите**;
- предприемане на мерки във връзка с **непрезаредимите батерии** с цел постепенно да се преустанови тяхната употреба в случаите, в които са налице алтернативи;
- изисквания за устойчивост и прозрачност във връзка с акумулаторните **батерии**, като се отчитат например емисиите на въглероден двуокис от производството на акумулаторни батерии, етичното снабдяване със суровини и гарантирането на доставките, както и улесняването на повторната употреба, промяната на предназначението и рециклирането.

Комисията също така ще предложи да се преразгледат правилата относно **излезлите от употреба превозни средства** с цел да се насърчат по-кръгови бизнес модели, като **въпросите на проектирането се обвържат с третирането в края на жизнения цикъл**, обмислят се евентуални **правила относно задължителното съдържание на определени рециклирани материали** в някои компоненти и се **подобри ефикасността при рециклирането**. Комисията също така ще проучи най-ефективните мерки, с които да се гарантират събирането и екологосъобразното третиране на **отработени масла**.

Опаковки

Количеството на отпадъците от опаковки се увеличава, често с по-бързи темпове от БВП. През последните 10 години отпадъците в ЕС от опаковки са се увеличили с над 20 % и се очаква до 2030 г. да нараснат с още 19 %, ако не бъдат предприети действия. За да се гарантира, че до 2030 г. всички опаковки на пазара на ЕС могат да се използват повторно или да се рециклират по икономически ефективен начин, Комисията ще извърши преглед на Директива 94/62/ЕО с цел да се **укрепят задължителните основни изисквания за опаковките**, които се допускат на пазара на ЕС, и ще проучи и други мерки, като се поставя акцент върху:

- намаляване на (свръх)опаковането и на отпадъците от опаковки, включително чрез определяне на количествени цели и други мерки за предотвратяване на отпадъците;
- проектиране с оглед на повторна употреба и възможност за рециклиране **на опаковките**, включително чрез проучване на варианти за ограничения за използването на някои опаковъчни материали за определени цели — по-специално в случаите, когато са възможни алтернативни продукти или системи, позволяващи повторна употреба, или когато с потребителските стоки може да се борави безопасно без опаковане;
- проучване на варианти за намаляване на сложността на опаковъчните **материали**, включително на броя на използваните материали и полимери.
- Наред с това ще бъдат установени правила за безопасно рециклиране на **пластмаси, различни от PET, които да се използват при изработката на материали, предназначени за контакт с храни**.
- Комисията също така ще наблюдава стриктно и ще подпомага изпълнението на изискванията на Директивата за питейната вода **с цел да се осигури достъп до питейна вода от водопроводната мрежа на публични места**, което ще намали зависимостта от бутилирана вода и ще предотврати генерирането на отпадъци от опаковки.

Пластмаси

С цел да се повиши употребата на рециклирани пластмаси и да се подпомогне устойчивото използване на този материал Комисията ще предложи **задължителни изисквания относно съдържанието на рециклирани материали и мерки за намаляване на отпадъците** по отношение на **ключови продукти (например опаковки, строителни материали и превозни средства)**, като вземе предвид дейностите на алианса „Пластмаси за кръговата икономика“.

В допълнение към мерките за намаляване на пластмасовите отпадъци Комисията ще предприеме мерки във връзка с **наличието на пластмасови микрочастици в околната среда**, като:

- ограничи целенасочено добавяните пластмасови микрочастици и предприеме мерки за премахване на пелетите, като се съобрази със становището на Европейската агенция по химикали;
- разработи мерки за етикетиране, стандартизация, сертифициране и **регулиране** във връзка с непреднамереното изпускане на пластмасови микрочастици, включително мерки за повишаване на **улавянето на такива микрочастици** на всички съответни етапи от жизнения цикъл на продуктите;
- допълнително развие и хармонизира методите за **измерване на непреднамерено изпуснатите пластмасови микрочастици**, особено от автомобилни гуми и текстилни изделия, и осигури хармонизирани данни относно концентрациите на пластмасови микрочастици в морската вода;
- запълни пропуските в научните познания, свързани с риска от поява и **наличието** на пластмасови микрочастици в околната среда, питейната вода и храните.

В допълнение към посочените действия Комисията ще предприеме мерки във връзка с нововъзникващите предизвикателства пред устойчивостта, като разработи **рамка на политиката относно**:

- снабдяването, етикетирането и използването на пластмаси на **биологична основа** на базата на оценка в кои случаи използването на изходни суровини на биологична основа води до реални ползи за околната среда, като тази рамка не се ограничава само до намалената употреба на изкопаеми ресурси;
- използването на биоразградими или подлежащи на компостиране **пластмаси** въз основа на оценка на приложенията, при които такова използване може да е от полза за околната среда, както и оценка на критериите за тези приложения. Целта ще е да се гарантира, че продукт, който е етикетиран като „биоразградим“ или „подлежащ на компостиране“, не подвежда потребителите да го обезвредят по начин, който води до генериране на пластмасови отпадъци или до замърсяване с пластмаси поради неустойчиви екологични условия или недостатъчно време за разграждане.

Комисията ще гарантира своевременното прилагане на новата Директива относно **пластмасовите продукти за еднократна употреба** и риболовните уреди, така че да се реши проблемът със замърсяването на морската среда с пластмаса, като същевременно се защити единният пазар, по-специално по отношение на:

- хармонизираното тълкуване на продуктите, обхванати от директивата;
- етиктирането на продукти като тютюневи изделия, чаши за напитки и мокри кърпички и мерки за въвеждането на капачки, прикрепени към бутилките, за да се избегне замърсяване;
- разработването за първи път на правила за измерване на съдържанието на рециклирани материали в продуктите.

Главната цел е **намаление на отпадъците от опаковки с 15 % до 2040 г.**, на държава членка и на глава от населението, в сравнение с 2018 г. Това би довело до общо намаляване на отпадъците в ЕС с около 37 % в сравнение със сценария, в който законодателството остава непроменено. Това ще се постигне **както чрез повторна употреба, така и чрез рециклиране**.

Текстилни изделия

Текстилните изделия се нареждат на четвърто място сред категориите, оказващи най-голям натиск върху използването на първични суровини и вода (след храните, жилищното настаняване и транспорта), и на пето място по емисии на парникови газове. Приблизителните изчисления сочат, че по-малко от 1 % от текстилните изделия в световен мащаб се рециклират в нови текстилни продукти.

За да отговори на тези предизвикателства с оглед на сложността на веригата за създаване на стойност в текстилния сектор Комисията ще предложи **всеобхватна стратегия на ЕС за текстилните изделия**, изготвена с помощта на промишлеността и други заинтересовани страни. Целта на тази стратегия е да се укрепи промишлената конкурентоспособност и иновациите в сектора, да се стимулира пазарът на ЕС за устойчиви и кръгови текстилни изделия (включително пазарът за повторна употреба на текстил), да се предприемат мерки във връзка с „бързата“ мода и да се насърчат нови бизнес модели. Тя ще бъде постигната чрез всеобхватен набор от мерки, който ще включва:

- прилагане спрямо текстилните изделия на **нова рамка за устойчиви продукти**, включително разработване на **мерки за екопроектиране**, за да се гарантира, че текстилните продукти са пригодени към изискванията на кръговата икономика, гарантиране на повишеното използване на вторични суровини, елиминиране на опасните химикали и **предоставяне на повече възможности за стопанските и частните потребители да избират устойчиви текстилни изделия** и да разполагат с **лесен достъп до услуги за повторна употреба и поправка**;

- подобряване на стопанската и регулаторната среда за устойчивите и кръговите текстилни изделия в ЕС, по-специално чрез осигуряване на **стимули и подкрепа за модели, насочени към закупуване на услуги вместо продукти, материали и производствени процеси с кръгов характер**, както и повишаване на прозрачността чрез **международно сътрудничество**;
- осигуряване на насоки за високи нива на разделно събиране на текстилни **отпадъци**, като държавите членки трябва да гарантират постигането им до 2025 г.;
- стимулиране на сортирането, повторната употреба и рециклирането на **текстилни изделия**, включително чрез **иновации, насърчаване на промишлени приложения и регулаторни мерки**, като например разширена отговорност на производителя.

Строителство и сгради

Архитектурната среда оказва значително въздействие върху редица сектори на икономиката, заетостта на местно равнище и качеството на живот. Тя изисква огромни количества ресурси и за нея се използват около 50 % от всички добивани материали. Строителният сектор генерира над 35 % от общото количество на отпадъците в ЕС. Приблизителните изчисления сочат, че емисиите на парникови газове, дължащи се на добива на суровини, производството на строителни продукти, строителните работи и санирането на сгради, представляват 5—12 % от общите национални емисии на парникови газове. Тези емисии могат да бъдат намалени с 80 %, ако материалите се използват по-ефективно.

За да се оползотвори потенциалът за по-ефективно използване на материалите и намаляване на въздействието върху климата, Комисията ще въведе нова всеобхватна **стратегия за устойчива архитектурна среда**. Тази стратегия ще осигури съгласуваност между съответните области на политиката, като например климат, енергийна и ресурсна ефективност, управление на отпадъците от строителство и разрушаване, достъпност, цифровизация и умения. Тя ще насърчи прилагането на принципите за кръговост по време на целия жизнен цикъл на сградите чрез:

- предприемане на мерки във връзка с показателите за устойчивост на строителните продукти в контекста на прегледа на **Регламента относно строителните продукти**, включително евентуалното въвеждане на **изисквания за съдържанието на рециклирани материали** в определени строителни продукти, като се отчитат тяхната безопасност и функционалност;
- насърчаване на мерки за подобряване на дълготрайността и приспособимостта на сградните активи в съответствие с принципите на кръговата икономика, свързани с проектирането на сгради, и разработване на **цифрови дневници** за сградите;
- използване на рамката Level(s) за **интегриране на оценката на жизнения цикъл при възлагането на обществени поръчки**, както и на **рамката на ЕС за устойчиво финансиране**, и проучване на целесъобразността на определянето на

количествени цели за намаляване на въглеродните емисии и на потенциала за съхранение на CO₂;

- проучване на варианта за преразглеждане на **количествените цели за оползотворяване на материалите, определени в законодателство на ЕС относно отпадъците от строителство и разрушаване и техните фракции от специфични материали**;
- насърчаване на инициативи за **намаляване на запечатването на почвите**, възстановяване на изоставени или замърсени промишлени терени и повишаване на безопасното, устойчиво и кръгово използване на **изкопаните почви**.

Храна, вода и хранителни вещества

Кръговата икономика може да намали в значителна степен отрицателното въздействие върху околната среда, причинено от добива и използването на природни ресурси, и да спомогне за възстановяване на биологичното разнообразие и природния капитал на Европа. Биологичните ресурси представляват ключова суровина за икономиката на ЕС, като се очаква те да придобият още по-голямо значение в бъдеще. Комисията ще се постарее да гарантира устойчивостта на възобновяемите материали на биологична основа, включително чрез действия в рамките на стратегията и плана за действие в областта на биоикономиката.

Макар че веригата за създаване на стойност в областта на храните поражда значителен натиск по отношение на ресурсите и околната среда, приблизителните изчисления сочат, че 20 % от общото количество на произведените храни в ЕС се губят или разхищават. Поради това, в съответствие с целите за устойчиво развитие и в контекста на посочения в раздел 4.1 преглед на Директива 2008/98/ЕО, Комисията ще предложи **количествена цел за намаляване на хранителните отпадъци** като ключово действие по предстоящата стратегия на ЕС „От фермата до трапезата“, в която ще бъдат предвидени всеобхватни действия, насочени към веригата на стойността на храните.

В контекста на инициативата относно устойчивите продукти Комисията ще извърши анализ, с който да се определи обхватът на законодателна инициатива относно повторната употреба с цел **замяна на използваните в хранителния сектор еднократни опаковки за храна, съдове и прибори с изделия за многократна употреба**.

С новия Регламент за повторното използване на водата ще се насърчи прилагането на кръгови подходи към повторното използване на водата в селското стопанство. Комисията ще **улесни повторното използване на водата и ефективното използване на водните ресурси, включително в промишлените процеси**.

Комисията също така ще изготви **интегриран план за управление на хранителните вещества**, чиято цел е да се гарантира по-голяма устойчивост при влагането на такива вещества и да се стимулират пазарите за възстановени хранителни вещества. Тя ще разгледа необходимостта от **преглед на директивите за пречистване на отпадъчните**

води и за утайките от отпадъчни води и ще извърши оценка на естествените начини за елиминиране на хранителни вещества (например чрез водорасли).

За предотвратяването на несъответствията между търсенето и предлагането на вторични суровини и за гарантиране на плавното разрастване на европейския рециклиращ сектор ще спомогнат редица действия, предвидени в настоящия план, по-специално въвеждането на изисквания за **съдържанието на рециклирани материали** в продуктите. Наред с това, с цел да бъде създаден добре функциониращ вътрешен пазар на вторични суровини, Комисията:

- ще извърши оценка на необходимостта от разработване на **общи за целия ЕС критерии за прекратяване на статута на отпадък по отношение на определени потоци от отпадъци** въз основа на наблюдение на прилагането от държавите членки на преработените правила за прекратяване на статута на отпадък и за страничните продукти и ще подкрепя трансгранични инициативи за сътрудничество с цел хармонизиране на националните критерии за прекратяване на статута на отпадък и за страничните продукти;
- ще засили ролята на **стандартизацията**, основаваща се на текущата оценка на съществуващите дейности по стандартизация на национално, европейско и международно равнище;
- своевременно ще се възползва от ограниченията за използването **в изделия на вещества, пораждащи сериозно безпокойство**, в случаите, когато използването на съответното вещество подлежи на изискване за разрешение, като същевременно ще продължи да подобрява правоприлагането по границите;
- ще прецени доколко е осъществимо създаването на **обсерватория на пазара за ключови вторични суровини**.

В по-широк план в рамките на предстоящата **всеобхватна европейска стратегия за устойчива и интелигентна мобилност** ще се проучат варианти за подобряване на полезните взаимодействия с прехода към кръговата икономика—по-специално **чрез прилагане на решения, при които се закупуват услуги вместо продукти**, като целта е да се намали потреблението на първични суровини, да се използват добити по устойчив начин алтернативни транспортни горива, да се оптимизират инфраструктурата и използването на превозни средства, да се повишат процентът на заетите места в превозните средства и коефициентите на натоварване и да се елиминират отпадъците и замърсяването.

Благодарение на цифровите технологии може да се проследява пътят на продуктите, компонентите и материалите и да бъде предоставен безопасен достъп до получените данни. **Европейското пространство за данни за интелигентни кръгови приложения** ще осигури структурата и системата на управление за целенасочено въвеждане на приложения и услуги, като например продуктови паспорти, картографиране на ресурси и информация за потребителите.

Инициативите за иновации в областта на кръговата икономика ще бъдат координирани от **Европейския институт за иновации и технологии** в сътрудничество с

университети, научноизследователски организации, промишлеността и МСП в рамките на **общностите на знание и иновации**.

Режимът за интелектуална собственост трябва да бъде пригоден към ерата на цифровите технологии и към прехода към зелена икономика и да подпомага конкурентоспособността на предприятията в ЕС. Комисията ще предложи **стратегия за интелектуалната собственост**, за да се гарантира, че интелектуалната собственост остава ключов благоприятстващ фактор за кръговата икономика и за появата на нови бизнес модели.

Всички гореизброени инициативи и запланувани мероприятия са отразени в Приложение към Съобщението на Комисията, като са заложили и конкретни срокове за тяхното изпълнение в периода 2020-2023 г. В резултат:

- През февруари 2021 г. Парламентът прие резолюция относно новия план за действие за кръгова икономика, изискваща допълнителни мерки за постигане на въглеродно неутрална, екологично устойчива, без токсични и напълно кръгова икономика до 2050 г., включително по-строги правила за рециклиране и обвързващи цели за използване на материали и консумация до 2030 г.;
- През март 2022 г. Комисията публикува първия пакет от мерки за ускоряване на прехода към кръгова икономика като част от плана за действие за кръгова икономика. Предложенията включват насърчаване на устойчиви продукти, овластяване на потребителите за зелен преход, преразглеждане на регулациите за строителни продукти и създаване на стратегия за устойчив текстил;
- През ноември 2022 г. Комисията предложи нови общоевропейски правила относно опаковането. Тя има за цел да намали отпадъците от опаковки и да подобри дизайна на опаковката, например с ясно етикетироване за насърчаване на повторната употреба и рециклирането; и призовава за преход към биоразградими и компостируеми пластмаси на биологична основа.

Кръговата икономика в България

Държавните политики, в контекста на общите политики на ЕС в областта на кръговата икономика и околната среда, са сложни, нелеки, комплексни и многопластови. Този процес изисква преминаването през множество консултации и дискусии, преговори и законодателни промени, както и ангажирането на широко-спектърна професионална експертиза. Ефективното развитие на сектор води и отпадъци зависи от ангажираността, провеждането на системни политики и активността на всички заинтересовани страни. Не на последно място, тези политики могат да генерират ефект след изпълнението на множество дългосрочни мерки, единствено в условията на ефективно натрупване.

Във връзка с подготовката на официалната позиция на Република България по законодателния пакет, МОСВ извърши консултации с обществеността, като отправи покана до заинтересованите страни да изразят становище по предложенията на ЕК за изменение на директивите. Финансовият ресурс по ОПОС 2014-2020 г. за намаляване на количеството депонирани битови отпадъци, посредством осигуряване на допълнителен капацитет за рециклиране и оползотворяване, е близо 563 млн. лв. Планирани бяха 7 процедури за:

- изграждане на анаеробни и/или компостиращи инсталации за биоразградими и зелени отпадъци; изграждане на центрове за повторна употреба;
- осигуряване на инсталации за предварително третиране на отпадъци;
- изпълнение на трета фаза на интегрираната система за третиране на битовите отпадъци на Столична община.

За 2016 г. бяха планирани 9.8 млн. лв. за изпълнение на демонстрационни/пилотни проекти в областта на управлението на отпадъците за формирането на общество с нулеви отпадъци и повишаване на общественото съзнание за спазване на йерархията за управление на отпадъците, а за 2017 г. – 44.5 млн. лв. за проектиране и изграждане на центрове за повторна употреба.¹⁰

По програмата „Интеррег“ в периода 2016-2019 г. бе реализиран проекта „MOVECO“ - Преминаване от линейна към кръгова икономика. „Вашият боклук е моето съкровище“ – това е мотото на съфинансирания от ЕС проект MOVECO. Шестнадесет партньори от десет дунавски държави насърчават транснационалното сътрудничество за ускоряване на прехода към кръговата икономика.

На 15.12.2020 г., Министерство на околната среда и водите (МОСВ) обявява стартиране на разработка на Стратегия и план за действие за преход към Кръгова икономика на Република България за периода 2021-2027 г. в изпълнение на чл.8, ал.4 от Наредбата за условията и реда за извършване на екологична оценка (Наредба за ЕО) и във връзка с уведомление от дирекция „Управление на отпадъците и опазване на почвите“ във връзка с чл.8, ал.1 от Наредбата за екологична оценка на планове и програми.

На 25.03. 2021 г. към Българската търговско-промишлена палата е създаден Съвет „Кръговата икономика – Зелената алтернатива за България“, или акроним „КИЗА-БГ“.

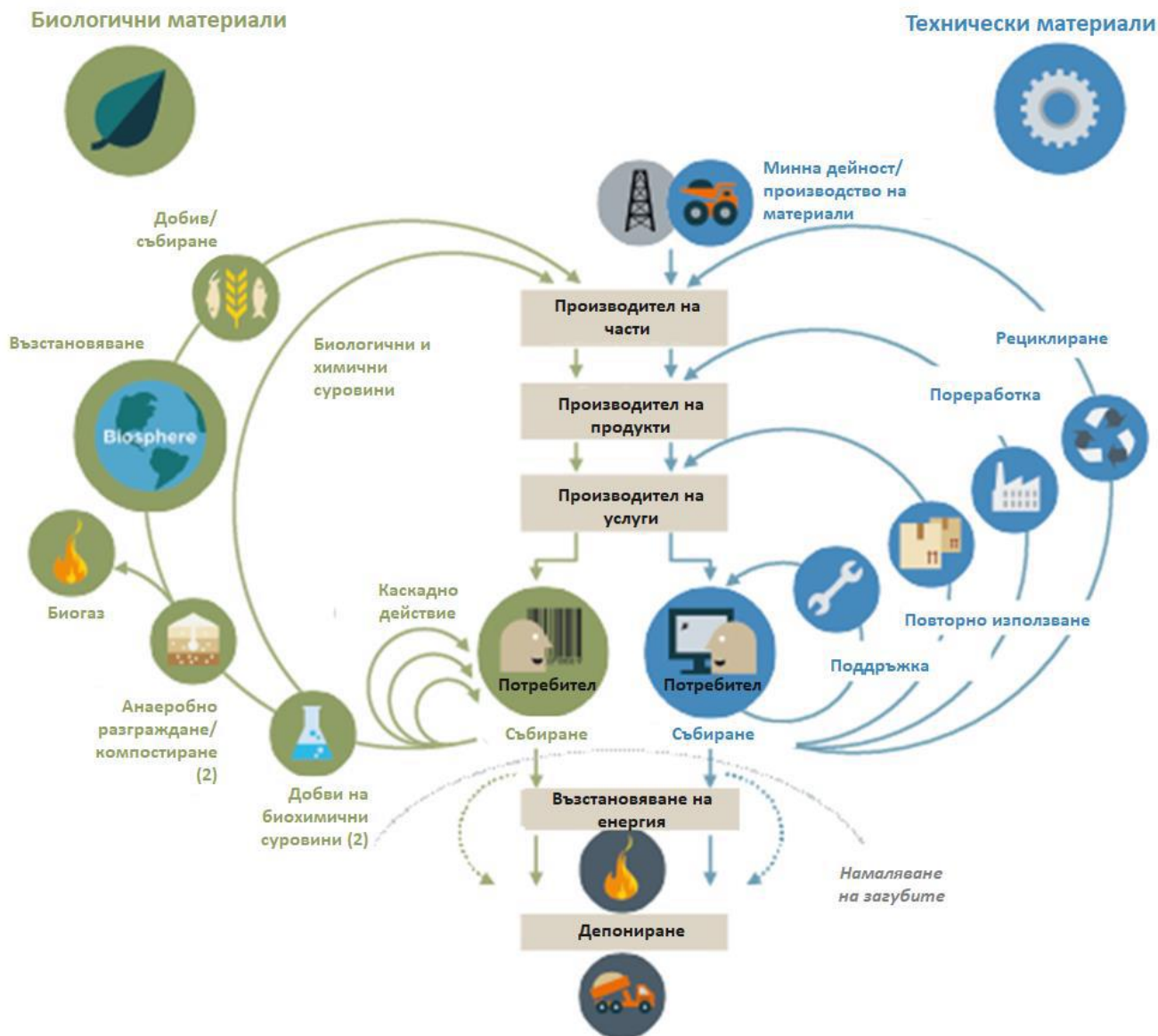
Учредители на СЪВЕТА са фирми, организации и научни институти, работещи в областта на кръговата икономика, както и физически лица, с богат опит и експертиза.

Основната цел на Съвета е да работи за утвърждаване развитието на българската икономика, базиращо се на принципите на кръговата икономика, прилагането на нови и иновативни бизнес модели, трансфер на иновативни технологии и „добри практики“, водещи до намаляване обема на отпадъците и тяхното кръгово оползотворяване. Във фокуса на Съвета първоначално ще бъдат разглеждани основните най-замърсяващи околната среда индустрии, а именно: агроиндустрия, текстил и пластмаси.

В програмата на Съвета са включени дейности, свързани с: информиране, обучение, подпомагане и консултиране на МСП за прилагане на бизнес модели и практики на кръговата икономика, организиране на „работилници“ за иновативни идеи, направлявани от водещи експерти, предоставяне на информация за иновативни технологии, намаляващи индустриалните отпадъци и щадящи околната среда, успешни истории на български и чуждестранни фирми в прилагането на „зелени технологии“ и редица други дейности.¹²

На 17.06.2021 г. Министерство на околната среда и водите (МОСВ) представи проект на Стратегия и план за действие за преход към Кръгова икономика на Република България за периода 2021-2027, финансирана от Оперативна програма „Околна среда“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.¹³ Тя е изготвена в изпълнение на мярка 589 „Изготвяне на Национална стратегия във връзка с пакета за кръгова икономика от Програма за управление на правителството на Република България за периода 2017 – 2021 г. Стратегията е съобразена и с пакета от мерки на Европейската комисия, насочени към стимулиране на прехода към кръгова икономика като двигател за глобална конкурентоспособност и устойчив икономически растеж. По този начин настоящият документ се явява част от пакета мерки на правителството на Р България за преход към кръгова икономика на национално ниво.

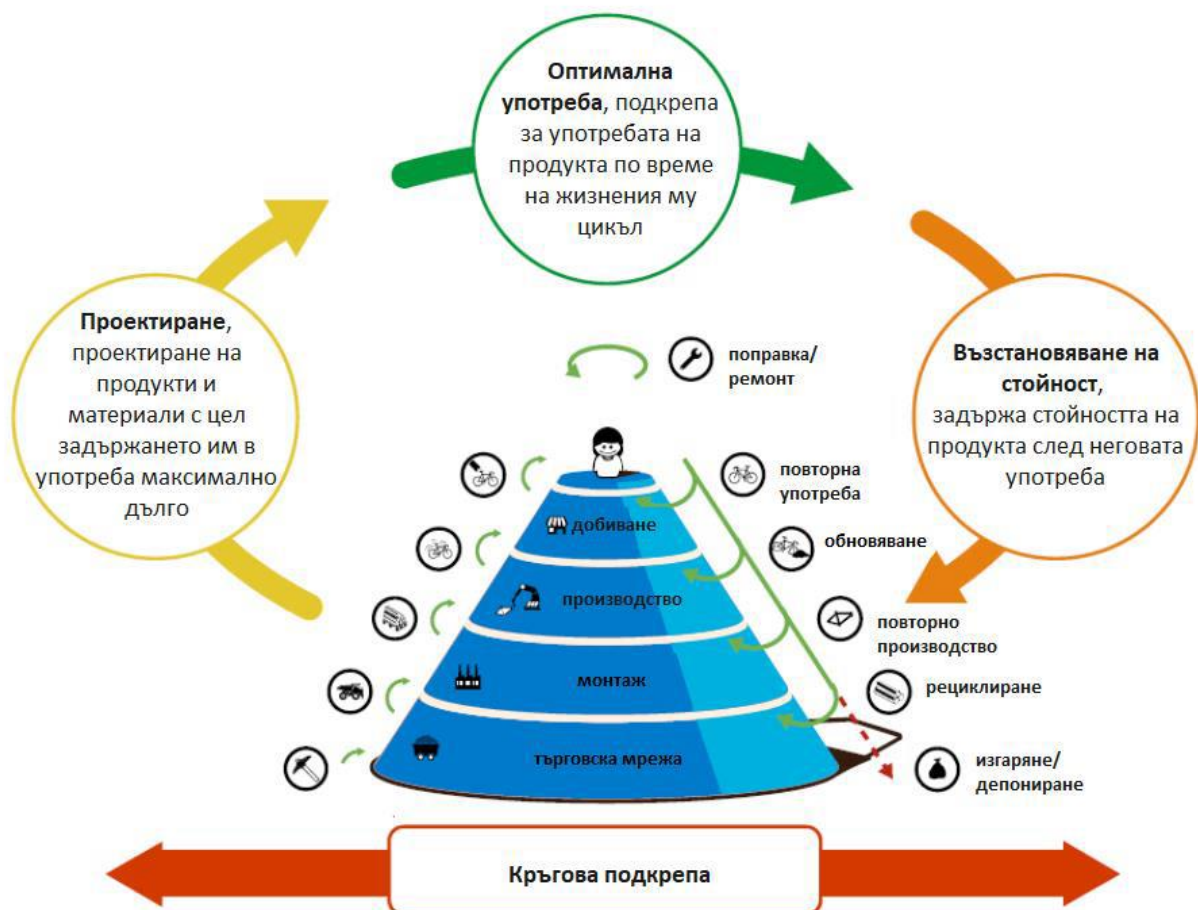
Преминаването от линейна икономика към кръгова е съществена промяна в икономическия ред. Тази промяна трябва да обхване целия производствен цикъл - дизайн на продуктите, движението на материалните потоци, създаването на правилни стимули и правни структури за стимулиране на бизнес идеи. Промяната в начина на мислене на потребителите е от съществено значение, за да може тези бизнес идеи да се осъществят. Тази промяна изисква обединяването на усилията на изпълнителна власт, бизнес, финансови и образователни институции. По същество, кръговата икономика представлява системна промяна, която изгражда устойчивост в дългосрочен план, стимулира бизнеса, поражда икономически възможности и създава обществени ползи с неутрален отпечатък върху природата.

В стратегията са заложени **основните принципи**:

- Проектиране и производство на продукти по начин, който не води до отпадъци и замърсяване;
- Удължаване на жизнения цикъл на продуктите и материалите;
- Възстановяване на природните системи;

Прилагането на тези принципи изисква и нови бизнес-модели, които показват начина, по който икономиката създава и задържа стойност, с цел да подобри ефективността на ресурсите, които използва за производство и като допринася за удължаване на полезния живот на продуктите и материалите (например чрез проектиране, преработка и пр.).

Същевременно преходът към кръговата икономика изисква участието на всички засегнати страни—потребители, бизнес и държава. Всеки един трябва да осъзнае необходимостта от спешни действия в посока промяна на статуквото и създаване на една устойчива и екологосъобразна икономика.

СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ ЦЕЛИ със съответните специфични такива към всяка от тях на Стратегията са:

Зелена и конкурентоспособна икономика;

- По-висока производителност на ресурсите;
- Нови бизнес модели;
- Свързаност в икономиката;
- България допринася за доставките на критични суровини;

По-малко отпадъци, повече ресурси;

- По-малко отпадъци;
- Повече възможности за устойчива употреба;

- Повече рециклирани отпадъци, по-качествени суровини;
- Без депонирани отпадъци;

Икономика в полза на потребителите;

- По-добре информирани потребители;
- Устойчиви модели на потребление;
- Социална зелена икономика.

Базови мерки в Плана за действие

Стимули

В плана за действие се залага основно на коригиране на дисбалансите и преодоляване на пречките пред постигането на целите на стратегията за кръгова икономика.

Информация и пазар

Наблюдава се недостиг на информация и непознаване на практиките, които биха осигурили възможности за растеж и заетост. Затова освен стимулите за всички участници в процеса на преход, идентифицирани са дейности за информация, свързване на пазарните участници и образование.

Регулация

Предложени са промени в нормативни документи, които ще ускорят процесите и ще намалят разходите за инвестиции. Промените са насочени към осигуряване на нормативни основанията за стимулите и към разрешаване на проблемите, които участниците в процеса на преход към кръгова икономика разпознават.

Освен това са дефинирани:

Краткосрочни мерки

В Плана за действие са включени краткосрочни мерки, необходими като условия, за да се изпълнят средносрочните мерки. Краткосрочните мерки са с хоризонт на изпълнение 2021-2023 г. и включват:

- Анализ, разработване и приемане на секторни законодателни актове. Такива мерки са: разработване на национално законодателство в областта на пластмасите за еднократна употреба; изготвяне на анализ на законодателството по издаване на разрешения за производствена дейност с цел идентифициране на възможностите за оптимизация и ускоряване на процеса; въвеждане на понятието „зелени“ обществени поръчки в допълнителните разпоредби към Закона за обществените поръчки.

- Секторни анализи и проучвания. Такива мерки са: анализ на възможностите за повишаване на изискванията за задължително съдържание на рециклирани материали в определени продуктови групи и начини за засилване на контрола в строителството; анализ на потенциала за реализация на индустриална симбиоза и идентифициране на ключови производствени сектори; извършване на допълнителни проучвания относно съдържанието на суровини от критично значение в натрупани отпадъци в закрити обекти на добивната и преработвателната промишленост и анализ на потенциала.
- Повишаване на осведомеността и организиране на информационни кампании. Такива мерки са: провеждане на информационни обучителни кампании за бизнеса, чрез които да бъдат разяснени предимствата на екомаркировката и потенциалът ѝ да влияе положително върху пазарния дял на производителите и достъпа до чужди пазари; подобряване на информираността на МСП за наличните технологии за затваряне на цикъла на употреба на водата; организиране на информационни кампании в общините за запознаване на потребителите с дейността на площадките за разделно събиране.
- Създаване на платформа за обмен на информация и добри практики, напр. в приоритетни сектори като отпадъците от строителство и разрушаване, биомаса, вторични суровини.

На 6.04.2023 г. дирекция „Координация на политики и концесии“ в администрацията на Министерския съвет организира предварителна обществена консултация за установяване на необходимостта от създаване на интернет портал, който да повиши информираността на бенефициенти (бизнеса, гражданите, неправителствен сектор, общини и др.) за възможностите, свързани с прехода към кръгова икономика и пакета „Европейска зелена сделка“.

Целта на провежданата консултация е да се установи необходимостта от създаване на интернет портал (Единна точка за достъп), в който да бъде интегрирана, систематизирана и визуализирана информацията, свързана с прехода към кръгова икономика и пакета „Европейска зелена сделка“. Единната точка за достъп ще осигури възможност всички заинтересовани страни, чрез филтри, да:

- Откриват възможности (мерки, инициативи и др.), по които същите са бенефициент, както и подробна информация за: насоки за кандидатстване, срокове, източник на финансиране, необходими документи и др. и
- Имат достъп до информация за изпълнението на дейности/добри практики, свързани с прехода към кръгова икономика и пакета „Европейска зелена сделка“.

Единната точка за достъп ще предоставя информация за дейности, които се изпълняват с национално и европейско финансиране/съфинансиране и имащи отношение към постигането на целите в пакета „Европейската зелена сделка“ и прехода към кръговата икономика.

Страна	Година		Мерна единица
	2015	2020	
Рециклиране на битови отпадъци			
България	29,4	34,6	%
Германия	66,7	69,6	%
Малта	10,9	10,5	%
ЕС(27)	44,9	48,6	%
Рециклиране на всички отпадъци, с изключение на основните минерални отпадъци			
България	17(2016)	23(2018)	%
Белгия	81(2014)	87	%
Малта	27(2014)	25	%
ЕС(27)	54(2014)	53	%
Рециклиране на отпадъците от опаковки по видове опаковки			
България	64,1	61,2(2019)	%
Белгия	81,5	79,7	%
Унгария	37,1	40,0	%
ЕС(27)	66,6	64,3	%
Рециклиране на електронни отпадъци (е-отпадъци)			
България	96,5	66,7(2018)	%
Лихтенщайп	127,1	89,8(2018)	%
Исландия	47,2	24,7(2018)	%
ЕС(27)	35,7	38,9(2018)	%
Рециклиране на биоотпадъци			

България	43	34	Кг. на глава от населението
Люксембург	111	183	Кг. на глава от населението
Кипър	21	6	Кг. на глава от населението
ЕС(27)	75	93	Кг. на глава от населението
Оползотворяване на отпадъците от строителство и разрушаване			
България	96(2014)	96	%
Нидерландия	100(2014)	100	%
Франция	77(2014)	64	%
ЕС(27)	87(2014)	89	%
Използване на рециклирани материали			
България	3,1	4,9	%
Нидерландия	25,8	33,8	%
Румъния	1,7	1,4(2021)	%
ЕС(27)	11,3	11,7(2021)	%
Търговия с рециклируеми суровини			
България	141 606	200 602	Тонове
Нидерландия	7 384 951	8 928 527	Тонове
Малта	2 190	1 247	Тонове
ЕС(27)	42 766 932	46 838 227	Тонове

Метал	Година		Мерна единица
	2013	2019	
Принос на рециклираните материали към търсенето на суровини — проценти на рециклиране в края на жизнения цикъл (EOL-RIR)			
Желязо	22	31,5	%
Итрий	0	31,4	%
Цинк	0	31	%
Алуминий	35	12	%
Никел	32	17	%
Платина	35	25,3	%

Забележка:

Индикаторът EOL-RIR измерва за дадена суровина каква част от нейния вложен в производствената система идва от рециклирането на „стар скрап“ (или „скрап с изтекъл срок на експлоатация“), т.е. скрап и отпадъци, получени от обработката на продукти в техния край на живота (EOL). EOL-RIR не взема предвид скрап, който произхожда от производствени процеси (а именно „нов скрап“ или „процесен скрап“). На втора позиция е страната с най-висок процент, на трета позиция с най-нисък процент, а на четвърта-средната стойност за страните от Европейския съюз.

Изводи

1. Р България е в начална фаза на прилагане принципите на кръговата икономика.
2. Стратегията и Планът за действие, приети с Решение № 832 на Министерския съвет от 26.10.2022 г., са все още проект и не са одобрени от парламента (внесени за обществено обсъждане на платформата на Министерския съвет на 4.11.2022 г.), от което следва, че:
 - институциите, отговорни за нейното изпълнение не могат да планират съответните мероприятия и задачи;
 - няма осигурено финансиране както на институциите, така и другите мерки, предвидени в Стратегията за ускорено внедряване принципите на кръговата икономика;

3. Без одобрени Стратегия за кръговата икономика и пътна карта/план не можем да оползотворим парите от Националния план за възстановяване и устойчивост (НПВУ), е заключението от проучване на Световната банка и Съвета по кръгова икономика към Българската търговско-промишлена палата през 2021 г.¹⁵ Към м. февруари 2023 г. няма изменение на ситуацията, респективно вече не се изпълняват заложените мероприятия в Плана за действие в изпълнение на Стратегията за преход към кръгова икономика 2022-2027 г.

Въвеждането на принципите на кръговата икономика е отговорност на всички институции и организации в страната, както и на гражданите. Необходими са спешни мерки на всякакво ниво и Българската търговско-промишлена палата ще участва активно в разработването на такива мерки и ще активизира и информира надлежно бизнеса.

Източници на информация:

1. Резултати от проучването за предизвикателствата пред въвеждането на кръговата икономика в Р. България от гледната точка на работодателите, общинските власти и гражданите /структурите на гражданското общество/.
2. Кръговата икономика: какво представлява тя и защо е важна | Новини | Европейски парламент (europa.eu), <https://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/economy/20151201STO05603/krg-hovata-ikonomika-kakvo-predstavliava-tia-i-zashcho-e-vazhna>
3. Closing the loop: Commission adopts ambitious new Circular Economy Package to boost competitiveness, create jobs and generate sustainable growth, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_6203
4. Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the implementation of the Circular Economy Action Plan, COM/2019/190 final, Document 52019DC0190, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2019:0190:FIN>
5. COM (2016) 157: Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL laying down rules on the making available on the market of CE marked fertilising products and amending Regulations (EC) No 1069/2009 and (EC) No 1107/2009, https://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/2016_84
6. Raw Materials Information System (europa.eu), <https://rmis.jrc.ec.europa.eu/>
7. Commission launches Circular Plastics Alliance to foster the market of recycled plastics in Europe (europa.eu), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6728
8. Commission launches Circular Plastics Alliance to foster the market of recycled plastics in Europe (europa.eu), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6728
9. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A98%3AFIN>

10. What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050 (worldbank.org), <https://www.worldbank.org/en/news/infographic/2018/09/20/what-a-waste-20-a-global-snapshot-of-solid-waste-management-to-2050>
11. Кръгова икономика за устойчива околна среда, 23 февруари 2016 г. https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/file/Press/2016/PRESENTATION_CIRCULAR_ECONOMY_-_FINAL.pdf
12. MOVECO - Interreg Danube (interreg-danube.eu), https://www.interreg-danube.eu/approved_projects/moveco
13. Създаден е Съвет “Кръговата икономика – Зелената алтернатива за България” при БТПП (bccі.bg), <https://www.infobusiness.bcci.bg/bcci1-24-3-2021.html>
14. 22RH832pr.pdf , file:///D:/Users/Admin/Downloads/22RH832pr.pdf
15. Main tables - Circular economy - Eurostat (europa.eu), <https://ec.europa.eu/eurostat/web/circular-economy/indicators/main-tables>
16. Мнение: Без стратегия за кръгова икономика няма пари от ПБУ | Agri.BG, <https://agri.bg/novini/mnenie-bez-strategiya-za-krгова-ikonomika-nyama-pari-ot-npuv>
17. План за действие 2022-2027.pdf, <file:///D:/Consulting%2023/%D0%90%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B0/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%B5%202022-2027.pdf>
18. Преброяване '21: Общините, които не отговарят на критерия за население, вече са 83 - Институт за пазарна икономика (ime.bg), <https://ime.bg/bg/articles/prebroyavane-21-obshtinite-koito-ne-otgovaryat-na-kriteriya-za-naselenie-vee-sa-83-84/>
19. 16 общини изпадат от определението “селски район” | Agri.BG, <https://agri.bg/novini/16-obshchini-izpadat-ot-opredelenieto-selski-rayon>
20. Методически указания за разработване на общински/регионални програми за управление на отпадъците, https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/%D0%A3%D0%9E%D0%9E%D0%9F/Ukazaniq_programi_upravlenie_otpadaci.pdf

21. Стратегия и план за действие за преход към Кръгова икономика на Република България за периода 2021-2027 г. | МОСВ (government.bg),
<https://www.moev.government.bg/bg/strategiya-i-plan-za-dejstvie-za-prehod-kum-krugova-ikonomika-na-republika-bulgariya-za-perioda-2021-2027-g/>
22. Fn Intgr_PI_Stv_R07 (eufunds.bg),
<https://www.eufunds.bg/sites/default/files/uploads/oprd/docs/2020-03/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5%20%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%9F%D0%98%D0%A0%D0%9E%202021-2027%20%D0%B3..pdf>
23. Брой на предприятията Национален статистически институт (nsi.bg),
<https://www.nsi.bg/bg/content/8212/%d0%b1%d1%80%d0%be%d0%b9-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%b5%d0%b4%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%8f%d1%82%d0%b8%d1%8f%d1%82%d0%b0>
24. BS 8001 environmental benefits through improved resource use | BSI (bsigroup.com),
<https://www.bsigroup.com/en-GB/standards/benefits-of-using-standards/becoming-more-sustainable-with-standards/BS8001-Circular-Economy/>